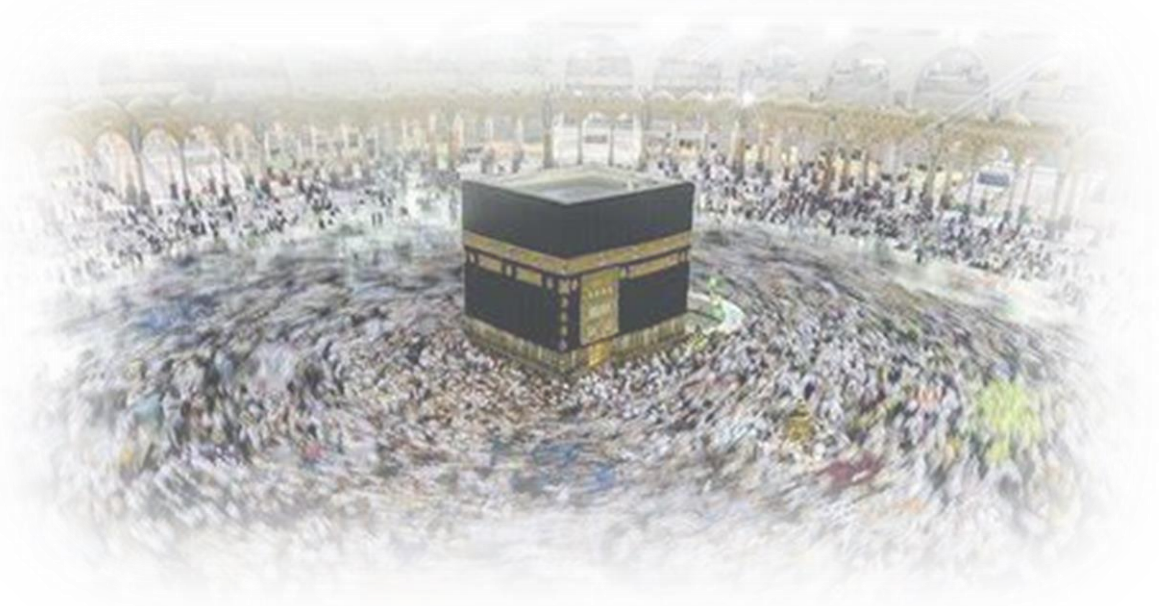

De kunst van het betoveren:

Onderzoek naar de psychologische werking van rituelen

English summary

The ubiquity of rituals makes them a fruitful subject for research. Research on the functioning of rituals is conducted from various disciplines. In this study, psychological explanations for the functioning of rituals are compiled through a systematic literature review. The consulted literature is from post-2010 and was searched in the Web of Science and PsychInfo databases. A schematic representation of the conclusions of the publications has been created to visualize the interconnections between the results.

Psychological explanations for the functioning of rituals can be found in the psychological processes that occur during ritualistic actions. This involves a combination of shared emotion and synchrony, possibly coupled with shared focus, strengthened by the collective performance of rituals. It leads to social bonding, in the form of identity fusion or group identity, both resulting in a self-transcendent effect. The consequence of social bonding is that it leads to more prosocial behavior, meaning people become more altruistic, generous, and cooperative. The stronger the affect during the ritual, the greater the observed effects. The explanations found depict the interconnectedness of processes. Rituals enhance empathy, facilitate commitment to common goals, and align collective thinking and values. However, the combined effect of these processes creates a functional ritual, indicating that the whole is greater than the sum of its parts, revealing an enchantment in rituals.

Inhoud

<i>Onderzoek naar de psychologische werking van rituelen</i>	1
English summary	3
Figuren- en tabellenlijst	6
<u>Hoofdstuk 1</u> Inleiding	7
<u>Hoofdstuk 2</u> Theoretisch kader	10
Inleiding	10
Beschrijving van het onderzoeksveld van rituelen.....	10
Wat zijn rituelen?	13
Wat brengt ritueel handelen de mens?	14
Drie functies van rituelen: psychohygiënische, sociale en noëtische functies	17
Samenvattend	18
<u>Hoofdstuk 3</u> Methode	20
Design	20
Exclusiecriteria	21
Bronnen	23
Zoektermen.....	24
Procedure.....	25
Verkenning van Databases en Proefselectie	25
Identificatiefase.....	25
Screeningfase	26
Beoordelingsfase.....	26
Analyse	27
<u>Hoofdstuk 4</u> Resultaten.....	30
Algemeen	30
Algemene studiekenmerken	30
Schematische weergave van gevonden verklaringen	32
Gevonden verklaringen.....	34
De centrale concepten	36
Sociale binding	36
Zelfoverstijging.....	38
Waarden.....	40
Altruïsme.....	41
Ritueel handelen	42

Emotie	43
Synchronisatie	44
Buitencategorie	45
In het kort de bevindingen op een rij.....	45
<u>Hoofdstuk 5</u> Discussie en conclusie	47
Samenvatting van de resultaten	47
Inleiding op de discussie	47
Discussie op basis van de functiedriehoek	48
Sociale functie	48
Psychohygiënische functie	49
Noëtische functie	50
Reductionistische benadering.....	50
Andersoortige benadering	51
Beperkingen van dit onderzoek	52
Persoonlijke observaties en bevindingen.....	52
Conclusie	53
Aanbevelingen voor vervolgonderzoek	53
Bronnen	54
Bijlage 1 – lijst met resultaten.....	62

Figuren- en tabellenlijst

Pagina 23	<i>Tabel 3.1 In- en exclusiecriteria</i>
Pagina 27	<i>Figuur 3.2: Stroomschema onderzoeksfasen</i>
Pagina 31	<i>Tabel 4.1 Soorten onderzoek en land van herkomst van het onderzoek</i>
Pagina 34	<i>Figuur 4.1 Schematische weergave van resultaten</i>
Pagina 35	<i>Tabel 4.2 Overzichtstabel van de concepten in de conclusies van geïncludeerde onderzoeken</i>
Pagina 36	<i>Figuur 4.1 Overzicht van relaties met het concept sociale binding</i>
Pagina 38	<i>Figuur 4.2 Overzicht van relaties met het concept zelfoverstijging</i>
Pagina 40	<i>Figuur 4.3 Overzicht van relaties met het concept waarden</i>
Pagina 41	<i>Figuur 4.4 Overzicht van relaties met het concept altruïsme</i>
Pagina 42	<i>Figuur 4.5 Overzicht van relaties met het concept ritueel handelen</i>
Pagina 43	<i>Figuur 4.6 Overzicht van relaties met het concept gedeelde emoties</i>
Pagina 44	<i>Figuur 4.7 Overzicht van relaties met het concept synchronisatie</i>

Inleiding

1

Een vaak geciteerde openingszin in artikelen over rituelen is dat ritueel handelen universeel en alomtegenwoordig is. Rituelen bestaan sinds het begin van de mensheid, wat hen tot een fascinerend onderzoeksgebied maakt voor wetenschappers uit diverse disciplines.

Traditioneel zijn het religiewetenschappers en antropologen die zich verdiepen in rituelen. Religiewetenschappers richten zich vooral op de religieuze context en betekenis van rituelen, terwijl antropologen een cultureel perspectief hanteren. Zij onderzoeken de betekenis en functie van zowel alledaagse als buitengewone handelingen binnen verschillende culturen. Deze focus op rituelen vanuit een sociaal-culturele context heeft echter geleid tot een relatief beperkte aandacht voor de werking van rituelen vanuit een individueel perspectief.

Het onderzoek naar rituelen is echter veel breder en veelzijdiger dan deze traditionele benaderingen doen vermoeden. Psychologen, sociologen, historici en zelfs neurowetenschappers hebben inmiddels hun aandacht gericht op rituelen, elk met hun eigen invalshoeken en methoden. Psychologen onderzoeken bijvoorbeeld hoe rituelen bijdragen aan het welzijn van individuen, door gevoelens van controle, comfort en stabiliteit te bieden in tijden van stress. Sociologen bestuderen hoe rituelen sociale cohesie bevorderen en gemeenschapsgevoel versterken, terwijl historici zich richten op de evolutie en veranderingen van rituele praktijken door de tijd heen.

Neurowetenschappers voegen een geheel nieuwe dimensie toe aan het onderzoek door de hersenmechanismen te bestuderen die ten grondslag liggen aan ritueel gedrag. Hun werk werpt licht op de neurologische processen die rituelen kunnen activeren, zoals het vrijkomen van neurotransmitters die welzijn en sociale binding bevorderen.

Door deze uiteenlopende benaderingen wordt duidelijk dat rituelen niet alleen betekenisvol zijn binnen religieuze of culturele kaders, maar ook diep verankerd zijn in het psychologische en biologische functioneren van de mens. Dit brede scala aan onderzoek onderstreept de complexiteit en veelzijdigheid van rituelen, waardoor ze een nog rijker en dynamischer onderzoeksgebied vormen dan voorheen werd aangenomen.

Sinds de publicatie van *The Problem of Ritual Efficacy* door Sax in 2010 is er een gestage stroom van onderzoeken verschenen binnen het veld van de psychologie die de werking van rituelen beschrijven. Deze publicaties leggen voornamelijk de nadruk op wat er tussen mensen gebeurt tijdens ritueel gedrag en welke betekenis zij daaraan ontleenen. Psychologen

richten zich op de invloed van rituelen op menselijk gedrag en onderzoeken hoe ritueel gedrag de psyche en het handelen van individuen beïnvloedt. Dit gebeurt binnen diverse takken van de psychologie, waarbij elk onderzoek unieke inzichten biedt in de complexiteit van rituelen.

De godsdienstpsychologie, een interdisciplinair veld dat zich bevindt tussen religiewetenschappen en psychologie, speelt hierbij een cruciale rol. Dit vakgebied onderzoekt rituelen als uitingsvormen van religie en bestudeert de psychologische processen die deze rituelen begeleiden. Het doel is om te begrijpen hoe rituelen bijdragen aan de religieuze ervaring en het psychologisch welzijn van de gelovigen.

Voor geestelijk verzorgers is het essentieel om een grondige kennis van rituelen te bezitten. Dit stelt hen in staat om effectief met rituelen te werken en deze zelfs te ontwerpen. Het begrijpen van de psychologische processen en de werking van rituelen op de achtergrond is hierbij van groot belang. Geestelijk verzorgers moeten in staat zijn om de diepere betekenissen en de impact van rituelen op individuen te doorgronden, om zo hun werk beter te kunnen uitvoeren en mensen effectiever te ondersteunen.

Een literatuuronderzoek vormt in dit kader een waardevol instrument. Hoewel een dergelijk onderzoek geen nieuwe antwoorden genereert, omdat het de bevindingen van anderen samenbrengt, ligt de kracht juist in het vergelijken en synthetiseren van deze bestaande onderzoeken. Door eerder gevonden antwoorden te combineren, kan een breder en diepgaander inzicht worden verkregen in de werking van rituelen. Het doel van dit literatuuronderzoek is om een breder perspectief te bieden op de huidige staat van het onderzoek naar rituelen. Het onderzoek wil geestelijk verzorgers en andere professionals voorzien van een diepgaand begrip van de processen die tijdens ritueel handelen actief zijn. Dit inzicht stelt hen in staat om rituelen effectiever toe te passen in hun praktijk en bij te dragen aan het psychologisch welzijn van de mensen die zij ondersteunen.

Bovendien draagt dit literatuuronderzoek bij aan verdere studies naar rituelen en hun psychologische werking. Het biedt mogelijke aanknopingspunten voor interdisciplinaire samenwerking tussen de psychologie, antropologie, en ritueel- en religiewetenschappen. Door verschillende disciplines samen te brengen, kan een completer beeld ontstaan van de rol en invloed van rituelen in diverse contexten. Dit

bevordert niet alleen de theoretische kennis, maar heeft ook praktische implicaties voor het gebruik van rituelen in therapeutische en religieuze settings.

Door het veld van rituelen vanuit verschillende wetenschappelijke invalshoeken te onderzoeken, ontstaat een rijk en gedetailleerd begrip van hoe rituelen functioneren en welke betekenis ze hebben voor individuen en gemeenschappen. Dit uitgebreide perspectief is essentieel voor iedereen die zich wil verdiepen in de werking van rituelen, of het nu gaat om wetenschappers, geestelijk verzorgers, of andere professionals. Het stelt hen in staat om met een nuanceren en geïnformeerd standpunt te opereren, waarbij ze de kracht van rituelen optimaal kunnen benutten in hun werk en onderzoek.

De vraag die centraal staat in dit onderzoek is

Welke verklaringen zijn in de hedendaagse psychologische literatuur te vinden over de werking van rituelen?

Om die vraag te kunnen beantwoorden stel ik de volgende deelvragen

- Wat zijn verschillende opvattingen over rituelen vanuit het perspectief van antropologen, psychologen en religiewetenschappers?
- Welke werkingen van rituelen worden door wetenschappers beschreven?
- Welke hedendaagse psychologische studies zijn er beschikbaar over de werking van rituelen?

In hoofdstuk twee wordt het theoretisch kader beschreven, met daarin naast een historische visie op rituelen, ook elementen en functies van rituelen, zoals beschreven door belangrijke theoretici binnen dit onderzoeksveld.

Een methodische beschrijving van het onderzoek is te vinden in hoofdstuk drie: beschreven wordt hoe de search naar publicaties is uitgevoerd, hoe de selectie van artikelen is gedaan, en hoe het analyseproces vorm kreeg.

De resultaten van dat analyseproces zijn vervolgens in hoofdstuk vier beschreven. Een appendix met een overzicht van de geïnccludeerde publicaties met hun belangrijkste kenmerken is als bijlage 1 toegevoegd.

In hoofdstuk vier wordt naar de nummers uit deze bijlage verwezen.

In hoofdstuk vijf worden de resultaten geïnterpreteerd en besproken, worden de beperkingen van het literatuuronderzoek aangegeven en volgt tenslotte de conclusie.

2

Theoretisch kader

Inleiding

Het brede veld van onderzoek naar rituelen kent diverse stromingen en uitgangspunten. Elk van die stromingen heeft eigen opvattingen over het wezen van rituelen en lijken wel evenveel definities als onderzoeken te zijn. De verschillende omschrijvingen kenmerken zich door uiteenlopende uitgangspunten en laten zien dat ritueel vanuit verschillende perspectieven te benaderen is. Daarmee zijn allerlei lagen, dimensies, kwaliteiten en functies te onderscheiden. Invalshoeken om naar ritueel te kijken zijn dan elementen van dat handelen ofwel die invalshoeken leveren verschillende soorten van rituelen op. Maar ook aan de kant van wat het ritueel wil uitdrukken. Zowel de kant van de expressie als ook het symboliseert. Een andere mogelijkheid is om naar uitkomsten of resultaten van rituelen te kijken.

Om structuur in die veelzijdigheid van rituelen zelf, als van onderzoek naar die rituelen te brengen volgt in dit hoofdstuk achtereenvolgens:

- Een beschrijving van het onderzoeksveld naar rituelen;
- Een weergave van wat, binnen dit onderzoeksveld, wordt verstaan onder rituelen: wat zijn rituelen?
- Een weergave van het 'waarom' van rituelen: wat leveren rituelen op voor mensen?

In een afsluitende paragraaf worden *het wat* en *het waarom* van rituelen samengebracht. Daarbij wordt gebruik gemaakt van drie verschillende functies van rituelen, zoals beschreven door Menken-Bekius (2001): psychohygiënische, sociale en noëtische functies.

Beschrijving van het onderzoeksveld van rituelen

In een bibliometrische overzichtsstudie brengt Ronald Fischer (2021) al het Engelstalig onderzoek in kaart dat tussen 2000 en 2020 naar rituelen werd gedaan. Hij analyseert ruim 16 duizend publicaties en toont de weidsheid van het rituele onderzoekslandschap. Dat loopt van religiewetenschap en theologie, tot archeologie en antropologie als grote onderzoeksvelden en, meer recent, de psychologie, neurowetenschappen en (ethno-) farmacie. In 2000 werden nog amper 250 artikelen over rituelen gepubliceerd, in 2010 waren dat er al 1500. En na 2010 is een sterke lijn omhoog te zien met als hoogtepunt 2018, waarin ruim 2500 artikelen werden gepubliceerd.

Fischer (2021) identificeert vijf thema's binnen deze enorme hoeveelheden onderzoek:

- 1) onderzoek naar evolutionaire ontwikkelingen van religie, rituelen en samenwerking tussen mensen;
- 2) de neurowetenschappelijke kant van rituelen, naar hersenstructuren tijdens ritueel gedrag;
- 3) rituelen binnen gezondheidswerk onder vrouwen, de gemeenschap en de bredere gezondheidszorg;
- 4) onderzoeken naar rituelen in relatie tot identiteit, macht en gender;
- 5) onderzoek naar bredere sociale thema's.

Deze thema's worden hieronder kort toegelicht:

Onderzoek naar evolutionaire ontwikkelingen van religie, rituelen en samenwerking tussen mensen

Het meest onderzochte thema dat Fischer (2021) tegenkomt is het onderzoek naar evolutionaire ontwikkelingen van religie, rituelen en samenwerking tussen mensen. Hoe religie zich door middel van rituelen ontwikkelde om de samenwerking tussen mensen te bemiddelen.

De neurowetenschappelijke kant van rituelen, naar hersenstructuren tijdens ritueel gedrag

Het tweede cluster onderzoeken dat hij onderscheidt focust op de neurowetenschappelijke kant van rituelen, naar hersenstructuren tijdens ritueel gedrag. Dit omvat ook het onderzoek naar ritueel als onderdeel van therapie en het ritueel gebruik van hallucinogene middelen.

Rituelen binnen gezondheidswerk onder vrouwen, de gemeenschap en de bredere gezondheidszorg

Een derde concept richt zich op rituelen binnen gezondheidswerk onder vrouwen, de gemeenschap en de bredere gezondheidszorg. Dit lijkt vooral een thema bij onderzoekers binnen de VS en komt waarschijnlijk meer naar voren omdat Fischer alleen Engelstalige publicaties in kaart heeft gebracht. Al moet gezegd dat nominaal de meeste onderzoeken naar rituelen ook in de VS werden gepubliceerd.

Onderzoeken naar rituelen in relatie tot identiteit, macht en gender

Dan valt er als vierde thema een groep onderzoeken op naar rituelen in relatie tot identiteit, macht en gender. Daarvoor worden postmoderne en fundamentele theorieën en methodes uit onderzoekscontexten van consumentengedrag, management en sociologie gebruikt.

Onderzoek naar bredere sociale thema's

Een vijfde cluster onderzoeken is gerelateerd aan onderzoek naar bredere sociale thema's, maar ze hebben gemeen dat ze rituelen archeologisch benaderen. Die onderzoeken gaan in op de rol die rituelen in een historische context vertegenwoordigden, over de maatschappelijke structuren van macht, politiek, kennis en cultuur (Fischer, 2021).

Naast verschillende onderzoeksthema's heeft Fischer (2021) ook onderzocht welke auteurs het meest geciteerd worden. Het gaat daarbij om meer fundamentele theorieën over rituelen.

Uit dit deel van het onderzoek van Fischer blijkt dat Victor Turner, Émile Durkheim, Arthur van Gennep, Catherine Bell, Roy Rappaport, Pierre Bourdieu en Randall Collins de meest geciteerde wetenschappelijke auteurs over rituelen zijn. Op het werk van Collins na zijn hun publicaties (ruim) voor het jaar 2000 verschenen. De theorieën over (de rol van) rituelen die deze onderzoekers geven kunnen als fundamenteel worden beschouwd, ze komen binnen het theoretisch kader van veel onderzoeken over rituelen terug. Ze schetsen met elkaar het verloop van het denken over de functie van rituelen. De volgende theorieën worden daarbij benoemd:

1. *Liminaliteit is de mogelijkheid tot transformatie* (Van Gennep, 1909; Victor Turner)
2. *Gemeenschappelijk bewustzijn* waarin het individu op gaat, waardoor een gedeelde morele consensus kan ontstaan. Emoties worden versterkt als ze gedeeld worden met anderen. Die emotionele intensivering noemt Durkheim *collective effervescence* (1912).
3. *Interaction Ritual (Chain) Theory*. Deze theorie van Randall Collins (2004) bouwt voort op werk van Durkheim. In deze theorie ligt de aandacht op de situaties waarin mensen elkaar ontmoeten. Bij dat treffen brengen mensen energie en bewustzijn uit eerdere ontmoetingen in.
4. Rappaport (1999) spreekt van *Het Heilige* dat voort komt uit *de vorm van rituelen*.
5. *Verlossing* wordt uit handen van specialisten door middel van rituelen verstrekt.- Pierre Bourdieu
6. *Uitkomsten die voortkomen uit ritueel handelen* hangen samen met *Modes of Religiosity Theory* (Whitehouse, 2004). Daarmee worden de verschillen tussen heftige, intense en meer gematigde rituelen en de uitwerking die ze hebben verklaart.

Deze veelgeciteerde schrijvers schetsen de denkbare kaders waarin rituelen in het sociale domein kunnen worden geplaatst. In veel, maar lang niet alle definities van rituelen komt het sociale aspect terug. Ronald Grimes (2014) maakte dit inzichtelijk door middel van een overzicht van definities van rituelen die uit de verschillende onderzoeksvelden komen. De veelheid laat zien dat er veel mogelijke benaderingen zijn om over rituelen te spreken. De lijst benadrukt de onderlinge verschillen maar in wezen liggen veel definities in elkaars verlengde.

Catherine Bell geeft een andere wijze van indeling van rituelen en spreekt van: overgangsrituelen, kalendrische riten, riten van uitwisseling en gemeenschap, riten die de orde herstellen, feesten en politieke riten.

In de volgende paragraaf wordt ingegaan op de belangrijkste definiëringen, kenmerken of onderdelen van ritueel. Die wordt gevolgd door een paragraaf waar verder wordt ingegaan op het waarom van rituelen. Daarbij komen de hierboven benoemde theorieën van de veel geciteerde auteurs aan bod.

Wat zijn rituelen?

Om rituelen te kunnen beschrijven en vergelijken maakt Ronald Grimes (2014) onderscheid tussen diverse elementen van rituelen, te weten *handelingen; objecten; plaatsen; actoren; tijden en taal*. Met elkaar vormen die elementen de dragers van de inhoud en betekenis van een ritueel.

Een andere theoretische benadering is die van religiewetenschapper Catherine Bell, zij verlegt de aandacht van het etnografisch niveau naar algemene kenmerken van rituelen. Ze noemt formalisme, traditionalisme, onveranderlijkheid, regelbepaaldheid, sacraal symbolisme en performance (Bell, 1997). Vervolgens onderscheidt zij soorten rituelen: overgangsrituelen; kalendrische riten; riten van uitwisseling en gemeenschap; riten die de orde herstellen; feesten en politieke riten (Bell, 1997). Dit vernieuwde het denken over rituelen in de zin dat het rituelen op een meer meta-niveau beschouwt.

Begrippen die veelvuldig genoemd worden in relatie tot definities van rituelen zijn *het gescripte handelen; causal opacity; goal demotion; de sociale setting; synchronisatie; gedeelde emoties; gedeelde aandacht en het repeterende karakter van rituelen* (Hobson et al., 2018; Stein et al. 2021; Dunbar, 2020; Kapitany en Nielsen, 2015).

Het gescripte handelen veronderstelt dat er een vaste manier van handelen is om een ritueel uit te voeren (Bell, 1997). Rituelen slingeren

tussen conventie en intentie (Post, 2021). Aan de conventiekant liggen de rituele vormen vast en kan een ritueel zeggingskracht verliezen, dan wordt het anders vormgegeven en staat de intentie meer op de voorgrond.

Causal opacity wordt in vrijwel alle onderzoeken naar rituelen naar voren gebracht. Daarmee wordt benadrukt dat de werking van rituelen niet alleen maar stoelt op een rechtstreekse oorzakelijkheid, maar meer op gezamenlijke overtuigingen, interpretaties en symbolische betekenissen. In het verlengde daarvan kunnen we *goal demotion* zien. Dat verwijst naar de geabstraheerde onderdelen uit rituelen die niet logisch zijn en meer een verwijzende functie hebben. Zoals de paar druppels water waarmee een priester zich wast tijdens de mis vanuit hygiënisch oogpunt tekort schieten, versterken ze de dieper gaande symbolische reiniging. *De sociale setting* wordt in veel definities en beschrijvingen genoemd, soms direct, soms impliciet.

Synchronisatie, gedeelde emoties en gedeelde aandacht worden afzonderlijk of met elkaar in verband gebracht met de werking van rituelen. De relatie onderling en in relatie tot sociale binding of prosociaal gedrag wordt veelvuldig onderzocht en beschreven. Is het de gezamenlijke beweging van zang of dans als onderdeel van ritueel dat de emoties op doet laaien, of is toch de gezamenlijke emotie het vertrekpunt van een ritueel?

Tot slot zijn rituelen *repeterend van karakter* wat we in het bijzonder terugzien in rituelen rond feesten en kalendrische riten (Bell, 1997).

Naast genoemde meer procesmatige elementen bestaan rituelen uit een concreet deel. Het handelen, met de daarmee samenhangende kenmerken als tijd, plaats, taal, actoren, objecten en de handeling zelf (Grimes, 2014). Die vormen het objectief waarneembare deel van rituelen. Deze dimensie is meer gericht op de formele kant van ritueel en gaat in op context en cultuur. Beide kanten van wat rituelen zijn, zijn nodig om tot een verklaring te komen over de uitwerking van ritueel.

[Wat brengt ritueel handelen de mens?](#)

De groep wetenschappers die Fischer (2021) als meest terugkerend noemt hebben met elkaar een fundament hebben gelegd in het onderzoek naar en theorie over ritueel. Ze kijken elk met een eigen blik naar rituelen. Al die eigen accenten leggen een basis in het denken over rituelen waar latere onderzoekers steeds naar terugkeren. Het meest kenmerkende van waarover deze wetenschappers publiceerden breng ik nu kort naar voren.

De socioloog Victor Turner (1967) bouwde het begrip liminaliteit van overgangsrituelen, die Van Gennep al in 1909 beschreef, verder uit. Mensen in de liminale fase bevinden zich volgens Turner in een tussenland, ze horen nergens bij en zijn daardoor vervuilend voor de groep. Ook beschrijft hij de merkwaardige eenheid binnen de liminaliteit: dat iets geen van beide is en toch allebei is. Hij noemt als voorbeeld het symbool van de beer: die sterft in de herfst en herboren wordt in de lente (Turner, 1967). Zowel Turner als Van Gennep onderkennen daarmee een belangrijk kenmerk van rituelen, de liminaliteit, die staat voor de mogelijkheid tot transformatie. Transformatie kan verwijzen naar een wijziging van sociale status, bijvoorbeeld bij een kroning of een huwelijk. Maar door het uitvoeren van een ritueel kan ook een psychologische verandering in een persoon plaatsvinden.

Een wezenlijk element uit het werk van Émile Durkheim (1912) net als Turner een socioloog – is zijn denken over de rol van religie in de samenleving. Volgens hem ontstaat solidariteit door middel van een gemeenschappelijk bewustzijn waarin het individu op gaat, waardoor een gedeelde morele consensus kan ontstaan. Volgens Durkheim is deelname aan religieuze riten ten diepste een aanbidding van de samenleving. Dit is een basale gedachte die in veel onderzoeken terugkomt, en waar vervolgens veel onderzoek naar gedaan wordt. Met name hoe dit verband tussen sociaal gedrag en rituelen verklaard kan worden. Volgens Durkheim spelen emoties een belangrijke rol binnen rituelen. Emoties worden versterkt als ze gedeeld worden met anderen. Die emotionele intensivering noemt hij collective effervescence (Durkheim, 1912).

In verder psychologisch onderzoek naar rituelen komen emoties en emotieregulatie terug. Randall Collins (2004) bouwt met zijn Interaction Ritual (Chain) Theory op het werk van Durkheim door. In die theorie ligt de aandacht op de situaties waarin mensen elkaar ontmoeten. Bij dat treffen brengen mensen energie en bewustzijn uit eerdere ontmoetingen in. Het idee is dat mensen die van elkaar over nemen door ritmische afstemming. Durkheim en Collins leggen de nadruk op de rol van emoties.

Daartegenover stelt de antropoloog Roy Rappaport (1999) dat het sacrale, het bovennatuurlijke, het occulte en het goddelijke geïntegreerd zijn in het *Heilige* en voortkomen uit de vorm van rituelen. Ze leiden vervolgens tot moraliteit, sociaal contract, besef van tijd, eeuwigheid en sterfelijkheid. Om rituelen concreet te kunnen onderzoeken maakt

Rappaport (1999) onderscheid tussen een operationeel model aan de ene kant en een 'cognized' model aan de andere kant. Het operationele model gebruikt de antropoloog om rituelen te bestuderen en te analyseren. Het 'cognized' model geeft de wereld weer zoals de mensen die er in leven die waarnemen. Hij onderzoekt rituelen en religie als noodzakelijk onderdeel van de evolutie van de mensheid.

Een andere antropoloog, die publiceerde op het gebied van sociologie is Pierre Bourdieu. Een belangrijk thema uit zijn werk is de relatie tussen macht, cultuur en stratificatie. Hij onderscheidt daarbij verschillende soorten kapitaal, onder andere cultureel en religieus kapitaal. Dat laatste is met name in handen van de instituten en specialisten, en volgens hem bestaat dat kapitaal uit 'verlossing'. Die verlossing wordt uit handen van die specialisten door middel van rituelen verstrekt. Hij stelt dat de individuele mens gevormd wordt door zijn omgeving en dat de ervaringen opvallend vaak overeenkomen met de mensen uit dezelfde sociale klasse. Waarmee het moeilijk is om ander (cultureel en religieus) kapitaal te vergaren buiten je eigen sociale klasse. (Furseth, Repstad, 2003, 81-84)

Al staat hij niet in de lijst van Fischer (2021) van meest geciteerde wetenschappers, hij levert wel een veelgebruikte theorie. De antropoloog Harvey Whitehouse (2021) vertrekt bij het uitgangspunt dat de mens een ritueel wezen is. Hij richt zich in zijn onderzoek met name op de uitkomsten die voortkomen uit ritueel handelen, hij ziet dat rituelen groepsloyaliteit, familiebinding, wederkerigheid, moed, hiërarchie, eerlijkheid en respect voor elkaars bezit bevorderen. Op basis van zijn onderzoek naar rituelen stelde Whitehouse (2004) de Modes of Religiosity Theory op. Daarmee verklaart hij de verschillen tussen heftige, intense en meer gematigde rituelen en de uitwerking die ze hebben. De *imagistic mode* beschrijft hij als intense rituelen die niet vaak worden uitgevoerd in een mensenleven. Die combinatie leidt tot een sterkere herinnering en vervolgens tot identity fusion. Die identity fusion kan niet binnen al te grote groepen optreden.

De *doctrinal mode* omschrijft Whitehouse als een vorm van rituelen met een lage arousal, waardoor ze minder blijvende herinneringen vormen en vaker worden uitgevoerd, ze leiden tot group identity en die kan grotere groepen mensen omvatten.

Drie functies van rituelen: psychohygiënische, sociale en noëtische functies

Om inzicht te krijgen in de werking van rituelen, is het zinvol om onderscheid te maken in de verschillende functies die rituelen vervullen. Corja Menken-Bekius (2001) biedt een nuttige indeling van deze functies. Zij beschrijft drie hoofdtypes: de *psychohygiënische* functie, de *sociale* functie en de *noëtische* functie. Deze indeling helpt ons te begrijpen wat rituelen voor het individu en voor de groep betekenen, en welke rol symbolen en betekenisgeving spelen in dit proces.

Laten we beginnen met de noëtische functie. Met de noëtische functie wordt de symbolische functie van rituelen bedoeld. Nel Jongsma (2002) beschouwt deze functie als het uitgangspunt voor de studie van rituelen. Volgens haar onderscheidt het symbolische karakter van rituelen ze wezenlijk van alledaagse handelingen. Dit symbolische aspect hangt nauw samen met betekenisgeving. In religieuze rituelen verwijzen symbolen vaak naar een goddelijke entiteit. Ritueelonderzoeker Thomas Quartier (2019) beschrijft binnen de noëtische functie een beweging tussen immanentie en transcendentie. Dit kan worden opgevat als het alledaagse verheffen tot iets heiligs of juist het alledaagse verrijken met een gevoel van het verhevene. Een goed voorbeeld hiervan is te vinden in het werk van Tish Warren in *Liturgy of the Ordinary* (2016), waar zij dagelijkse handelingen verbindt met rituele betekenis en zo de grens tussen het alledaagse en het transcendente vervaagt.

De psychohygiënische functie van rituelen draagt bij aan copingstrategieën en helpt bij het kanaliseren en uiten van emoties. Paul Post (2021, 20-23) schrijft over de verschillende manieren waarop rituelen deze functie vervullen. Rituelen kunnen ontlastend werken door structuur en focus te bieden, de mens te positioneren in tijd en ruimte, een ethisch karakter te hebben, mogelijkheden tot expressie te bieden, ruimte te laten voor bezwering, en door grootse concepten te verdichten tot hanteerbare proporties. Daarnaast werken rituelen socialiserend en bieden ze een moment van pauze en recreatie.

De sociale functie van rituelen is de derde die Menken-Bekius onderscheidt. Antropologen, sociologen en religiewetenschappers zijn al lange tijd geïnteresseerd in de rol van rituelen in de samenleving. Ook neurowetenschappers, die hersenonderzoek doen naar de rituele actor, richten zich vaak op de sociale aspecten en de uitwerking van rituelen. Volgens Whitehouse (2021) hebben rituelen voornamelijk een

verbindende functie. De meeste rituelen zijn gericht op het versterken van relaties en het kanaliseren van het sociale leven.

Door deze functies van rituelen te bestuderen, krijgen we een dieper inzicht in hun complexe rol binnen zowel individuele als collectieve contexten. Rituelen vervullen essentiële psychohygiënische, sociale en noëtische functies, die allemaal bijdragen aan het welzijn van individuen en de cohesie van groepen.

Ritueel handelen kan op basis van de voorgaande paragrafen in essentie worden omschreven als betekenisvol handelen omdat rituelen doordrenkt zijn met symboliek en gericht zijn op het uitdrukken en creëren van betekenis. Dit symbolische aspect maakt rituelen tot krachtige dragers van betekenis. Mensen ontleen betekenis aan rituele handelingen omdat deze handelingen vaak verankerd zijn in culturele, religieuze of sociale contexten die diepe en gemeenschappelijke waarden en overtuigingen weerspiegelen. Rituelen creëren een brug tussen het persoonlijke en het collectieve, waardoor individuen hun eigen ervaringen kunnen verbinden met grotere narratieven en betekenisssystemen. Dit proces van betekenisgeving is essentieel voor het menselijk bestaan, omdat het individuen helpt hun plaats in de wereld te begrijpen en zich verbonden te voelen met anderen. Kortom, ritueel handelen is betekenisvol handelen omdat het individuen in staat stelt om hun ervaringen te verankeren in gedeelde symbolen en verhalen, waardoor ze niet alleen hun eigen emoties en overtuigingen kunnen uitdrukken, maar ook een gevoel van verbondenheid en cohesie binnen de groep kunnen ervaren.

Samenvattend

Bij elkaar biedt dit hoofdstuk een actuele stand van zaken van het onderzoek naar rituelen en legt het de basis voor een voortzetting van dit literatuuronderzoek.

In lijn met de drie functies van Menken-Bekius zijn rituelen te definiëren als een symbolische vorm van communicatie die gericht is op contact met de Ander of jezelf (Levinas, 1987; Jongsma-Tieleman, 2002; Womack, 2005; Wojtkowiak, 2018).

De drie door Menken-Bekius geïdentificeerde functies - de psychohygiënische, de sociale en de noëtische functie - vormen een waardevol handvat om de diverse onderzoeken te structureren en te analyseren. Deze functies helpen niet alleen bij het begrijpen van de uiteenlopende manieren waarop rituelen betekenisvol handelen mogelijk maken, maar ook bij het categoriseren van de verschillende dimensies

waarin rituelen functioneren. Zoals ik in het volgende hoofdstuk zal laten zien, maakt dit kader het mogelijk om specifieke studies te beoordelen op basis van hun focus en bijdrage aan de respectieve functies van rituelen. Door deze benadering kunnen we een dieper inzicht krijgen in hoe rituelen bijdragen aan individuele copingmechanismen, sociale cohesie en de expressie van betekenis.

Met dit theoretisch kader zijn de eerste twee subvragen voor dit onderzoek beantwoord. Deze twee vragen zijn:

- Wat zijn verschillende opvattingen over rituelen vanuit het perspectief van antropologen, psychologen en religiewetenschappers?
- Welke werkingen van rituelen worden door wetenschappers beschreven?

Dit biedt daarmee het kader om de hoofdvraag van dit onderzoek -

Welke verklaringen zijn in de hedendaagse psychologische literatuur te vinden over de werking van rituelen? – te beantwoorden.

Methode

3

Design

Om de psychologische verklaringen voor de werking(en) van rituelen te achterhalen uit de veelheid aan publicaties over rituelen, afkomstig uit verschillende onderzoeksvelden, heb ik gekozen voor een systematisch literatuuronderzoek (SLR). Deze methode biedt het voordeel dat het op een gestructureerde wijze de diverse publicaties samenbrengt en dezelfde benadering gebruikt om de onderzoeken te analyseren.

Hierdoor kunnen verbanden en patronen ontdekt worden.

Een alternatieve aanpak om de verschillende onderzoeken en onderzoeksvelden over rituelen in kaart te brengen, zou een bibliometrisch onderzoek kunnen zijn. Ronald Fischer (2021) paste deze methode eerder toe om rituelen in de breedte te onderzoeken.

Bibliometrisch onderzoek is veelomvattender en biedt een uitgebreider overzicht van het onderwerp doordat het gebruikmaakt van statistische technieken om de verspreiding en impact van publicaties te analyseren. Deze benadering maakt het mogelijk om trends en netwerken binnen de literatuur te identificeren en de reikwijdte van het onderwerp te benadrukken.

Echter, bibliometrisch onderzoek richt zich minder op de inhoudelijke analyse van de gevonden thema's en verklaringen. Het biedt wel een gedetailleerde kwantitatieve analyse, maar mist vaak de diepgang die nodig is om de psychologische mechanismen achter rituelen volledig te begrijpen. Bovendien vereist bibliometrisch onderzoek gespecialiseerde methoden en kennis op het gebied van statistiek, wat de toegankelijkheid voor onderzoekers zonder deze expertise kan beperken.

Daarom heb ik gekozen voor een systematisch literatuuronderzoek, omdat deze methode zowel breedte als diepte biedt. Het stelt mij in staat om op een systematische en grondige manier de psychologische verklaringen voor rituelen te identificeren en te analyseren, wat essentieel is voor een beter begrip van hun werking en impact binnen verschillende contexten.

Een nadeel van de keuze voor een systematisch literatuuronderzoek (SLR) zonder tweede beoordelaar is dat de menselijke beoordelingsfactor bij de selectie een grotere rol speelt. Om deze bias te minimaliseren, stelde ik zorgvuldig in- en exclusiecriteria op. Daarnaast besprak ik twijfelgevallen met een studiegenoot om de objectiviteit te vergroten. De hoofdvraag tijdens de eerste selectie was: "Geeft deze publicatie een psychologische verklaring voor de werking van rituelen?"

Daarmee speelde de fuctiedriehoek van Menken-Bekius (2001) tijdens het screenen en selecteren van de artikelen een minder directe rol. Die functies komen terug bij het interpreteren van de gevonden resultaten.

Twijfel ontstond voornamelijk bij de vraag of een handeling als ritueel beschouwd moest worden, bijvoorbeeld bij sportgerelateerde routines. Bij twijfel besloot ik in de eerste selectieronde de publicatie op te nemen als een positief antwoord op de hierboven genoemde vraag kon worden gegeven: het bieden van een psychologische verklaring voor rituelen. Om een kritische houding te waarborgen, besprak ik mijn twijfels regelmatig met mijn begeleider. Dit betrof vooral de classificatie van handelingen als rituelen of het uitsluiten van bepaalde handelingen die buiten het onderzoek vielen, zoals familierituelen.

Door deze werkwijze te hanteren, kon ik de subjectiviteit in de selectieprocedure verminderen en de consistentie en betrouwbaarheid van het onderzoek vergroten. Het bespreken van twijfelgevallen met een studiegenoot en mijn begeleider zorgde ervoor dat ik verschillende perspectieven in overweging nam en mogelijke bias beperkte. Bovendien zorgde de discussie met mijn begeleider ervoor dat ik een scherpere en beter onderbouwde selectie kon maken, wat de kwaliteit van het literatuuronderzoek ten goede kwam.

Hoewel het ontbreken van een tweede beoordelaar een nadeel kan zijn, hebben de genomen maatregelen en de betrokkenheid van anderen bij de selectieprocedure bijgedragen aan een zorgvuldige en evenwichtige uitvoering van het systematisch literatuuronderzoek. Dit proces stelde mij in staat om op een grondige manier psychologische verklaringen voor rituelen te identificeren en te analyseren.

Exclusiecriteria

De rituelen die plaatsvinden onder invloed van drugsgebruik, met name ayahuasca, sluit ik op voorhand uit van mijn onderzoek. Bij drugsgebruik speelt een sterke fysiologische reactie een prominente rol, wat de werking van de rituelen beïnvloedt. Dit roept de vraag op of de effecten van dergelijke rituelen psychologisch of fysiologisch van aard zijn. De complexe interactie tussen de fysiologische en psychologische effecten maakt het moeilijk om zuivere psychologische verklaringen voor de werking van deze rituelen te geven. Daarom heb ik besloten deze categorie rituelen in zijn geheel buiten beschouwing te laten.

Familierituelen zijn ook uitgesloten, omdat ze een eigen categorie vormen. Deze rituelen bevinden zich op het snijvlak van routines en

rituelen en zijn onderwerp van onderzoek, maar er is nog geen helder kader voor hun classificatie. Ze komen vaak voor in studies die zich richten op copingmechanismen bij kanker of dwangstoornissen. Familierituelen worden in dit onderzoek buiten beschouwing gelaten omdat ze specifiek gericht zijn op de dynamiek binnen gezinnen en een andere context en complexiteit hebben dan de rituelen die ik onderzoek.

Rituelen in de context van dwangstoornissen blijven eveneens buiten beschouwing omdat ze een pathologisch onderdeel van de stoornis vormen. Deze rituelen zijn niet representatief voor de bredere categorie van rituelen die ik wil onderzoeken, aangezien ze eerder symptomen van een psychische aandoening zijn dan culturele of sociale praktijken. In het kader van psychotherapie worden rituelen vaak gebruikt als therapeutische interventie. Hoewel deze rituelen psychologische processen beschrijven, zijn ze voornamelijk onderdeel van een therapie en vormen ze een eigen veld van onderzoek en expertise. Voor dit onderzoek sluit ik deze therapeutische rituelen uit, omdat ze een specifieke toepassing en doelstelling hebben binnen de psychotherapeutische context. Dit betekent wel dat de helende werking van rituelen minder aan bod komt in mijn onderzoek, wat een nadeel kan zijn.

Als laatste inhoudelijke exclusiecriteria noem ik ritueel misbruik. In deze context ligt de nadruk op het misbruikaspect, waarbij opzettelijke schade aan slachtoffers wordt toegebracht, en minder op het rituele karakter zelf. Een belangrijk onderscheid met andere rituelen, zoals die bij het Vegetarische Festival in Thailand, is dat dergelijke rituelen openbaar zijn en een culturele context hebben, terwijl ritueel misbruik vaak in het geheim plaatsvindt en gericht is op het toebrengen van schade. Door deze exclusiecriteria toe te passen, richt mijn onderzoek zich op rituelen die een duidelijk psychologisch effect hebben zonder de complicerende factoren van fysiologische reacties, pathologische contexten, of therapeutische toepassingen. Dit zorgt ervoor dat de focus ligt op rituelen die in bredere culturele en sociale contexten voorkomen en waarvan de psychologische verklaringen beter kunnen worden onderzocht en begrepen. Het doel is om een helderder inzicht te krijgen in de psychologische werking van rituelen, los van invloeden die de interpretatie van hun effect bemoeilijken.

Een pragmatisch gekozen exclusiecriteria vormt het uitsluiten van publicaties van voor 2010. Hiervoor is gekozen omdat *The problem of Ritual Efficacy* van Sax dat in 2010 verscheen als startpunt is genomen

voor dit onderzoek. Daarmee voldoet het aan de wens om actuele publicaties in te sluiten. Tot slot is de beperking om dit literatuuronderzoek uitvoerbaar te houden.

Tabel 3.1

In- en exclusiecriteria

Inclusie criteria	Exclusie criteria
(Peerreviewed) wetenschappelijke publicaties	Versijning vóór 2010
Nederlands- en Engelstalig	Versijning na 21 sept 2023
Versijning in of na 2010	Anderstalig
Rituelen van mensen	Rituelen met drugsgebruik (bv ayahuasca)
	Familierituelen
	Ritueel als onderdeel van een dwangstoornis (OCD)
	Ritueel als therapeutische interventie
	Ritueel misbruik

Bronnen

Veel publicaties zijn door meerdere auteurs geschreven of zijn het resultaat van breder onderzoek waarbij verschillende disciplines samenwerken. Dit multidisciplinaire karakter verrijkt de inhoud en zorgt voor een breder perspectief op de onderzochte rituelen.

Naast deze samenwerkingsverbanden zijn er ook beschouwende publicaties, die vaak door één enkele auteur zijn geschreven. Deze individuele werken bieden meestal diepgaande analyses en persoonlijke inzichten in de werking van rituelen.

De publicaties die ik onderzocht, zijn verschenen in diverse wetenschappelijke tijdschriften en onder redactie gepubliceerde (hand)boeken. Dit toont de variëteit aan bronnen en de brede academische belangstelling voor het onderwerp. De meeste bronnen vond ik in de databases Web of Science en Psycinfo, waarbij sommige publicaties in beide databases voorkwamen, wat wijst op de relevantie en populariteit van deze werken binnen verschillende onderzoeksdomeinen. Een waardevolle toevoeging aan mijn onderzoek was een voorpublicatie van Brenda Mathijssen (2023). Deze publicatie biedt een diepgaande analyse van de werking van rituelen en levert actuele inzichten op die cruciaal zijn voor een volledig begrip van het onderwerp. Mathijssen's werk benadrukt de dynamische en steeds evoluerende aard van ritueel

onderzoek, wat bijdraagt aan de voortdurende vernieuwing en verdieping van kennis op dit gebied.

Zoektermen

De zoekopdracht heb ik exclusief met Engelse termen samengesteld, omdat de meeste publicaties in het Engels zijn en publicaties in andere talen doorgaans een Engelse samenvatting hebben. Mijn zoekopdracht richtte zich op de titel, samenvatting en trefwoorden van de artikelen. De kernterm waarmee ik zocht, was "ritual" en afgeleiden daarvan, zoals "ritualization," "ritualizing," en "rituals." Voor de effectiviteit van rituelen koos ik ervoor om niet simpelweg op "efficacy" te zoeken, aangezien deze term te algemeen bleek te zijn. In plaats daarvan baseerde ik mijn zoektermen op de functies van rituelen zoals beschreven in het theoretisch kader van Menken-Bekius (2001). Deze functies omvatten de psychohygiënische, sociale en noëtische aspecten van rituelen.

Een ritueelonderzoeker die een psychologisch perspectief hanteert, zal dit waarschijnlijk in de titel of trefwoorden vermelden, omdat dit een aanvulling is op of afwijkt van hun gebruikelijke onderzoeksveld. Voor een psycholoog daarentegen, is het psychologische perspectief inherent aan hun vakgebied. Daarom heb ik ervoor gekozen om in de titel en trefwoorden specifiek te zoeken naar afgeleiden van "ritual," omdat rituelen het hoofdonderwerp zijn en derhalve in de titel en trefwoorden verwacht mogen worden.

Van de samenvattingen verwachtte ik dat zowel rituelen als psychologische verklaringen genoemd werden, ook door psychologen. Daarom heb ik, in overleg met de bibliothecaris, bewust afgeweken van de gebruikelijke methode om dezelfde zoektermen voor titel, samenvatting en trefwoorden te gebruiken.

Voor het onderzoeken van de werking van rituelen heb ik gebruik gemaakt van termen die aansluiten bij de functies van rituelen. De zoektermen omvatten "emotion," "self," "cooperation," "group," en "meaning," waarbij ik ook op afgeleiden van "self" en "group" zocht. Door deze methodische aanpak kon ik gericht zoeken naar publicaties die niet alleen rituelen als onderwerp hebben, maar ook psychologische verklaringen bieden voor hun werking. Dit zorgde ervoor dat ik een breed scala aan relevante onderzoeken kon identificeren en analyseren, waardoor ik een gedegen overzicht kreeg van de psychologische functies van rituelen. Deze strategie stelde mij in staat om zowel de breedte als de

diepte van het onderwerp te verkennen, wat cruciaal is voor een diepgaand begrip van de psychologische mechanismen achter rituelen. Deze zorgvuldige opzet, in combinatie met de afstemming met de bibliothecaris, zorgde ervoor dat de zoekopdracht zowel grondig als doelgericht was, en dat de verzamelde data betrouwbaar en relevant waren voor het onderzoek naar de psychologische werking van rituelen.

Procedure

Verkenning van Databases en Proefselectie

Om een goed begrip te krijgen van de beschikbare literatuur en om de juiste artikelen te selecteren, heb ik een proefselectie van ongeveer 300 artikelen uitgevoerd. Deze proefselectie diende als een verkennende stap waarbij ik verschillende artikelen beoordeelde op hun relevantie en kwaliteit. Tijdens deze fase identificeerde ik drie artikelen die ik als richtlijnen beschouwde voor mijn uiteindelijke selectie. Deze artikelen kwamen uit verschillende onderzoeksvelden en boden uiteenlopende perspectieven op rituelen:

- "The ties that bind us" van Harvey Whitehouse (2014)
- "Bending and bonding" van Sarah Jane Charles (2022)
- "Towards a psychology of ritual" van Joanna Wojtkowiak (2018)

Identificatiefase

Het proces van het identificeren van de juiste artikelen begon met het vaststellen van de juiste zoektermen. Deze termen waren afgeleid van de keywords van eerder gelezen artikelen die psychologische verklaringen voor de werking van rituelen boden. Om de breedte van de vraag naar antwoorden vanuit verschillende onderzoeksvelden te dekken, koos ik ervoor om twee databases te gebruiken: PsycINFO en Web of Science. PsycINFO is specifiek gericht op psychologische artikelen, terwijl Web of Science een breder scala aan onderzoeksvelden bestrijkt.

Bij het vaststellen van de zoektermen en het opstellen van de zoekstrategie kreeg ik hulp van een specialist op het gebied van systematisch literatuuronderzoek (SLR) van de Universiteitsbibliotheek. Deze samenwerking zorgde ervoor dat de zoekstrategie robuust en effectief was.

De searchstring voor web of science was:

```
((TI= ( "ritual*" ) OR AB= ( "ritual*" AND "psychol*" ) OR KP= ( "ritual*" ) ) AND (TI= ( "emotion" OR "cooperation" OR "self*" OR "group*" OR "meaning" ) OR AB= ( "emotion" OR "cooperation" OR "self*" OR "group*" OR "meaning" ) OR KP= ( "emotion" OR "cooperation" OR "self*" OR "group*" OR "meaning" ))) AND (PY=(2010-2023))
```

Handmatig aangevinkt: taal: Ne en En
Ingevoerd op veld query preview van advanced search.
Deze search leverde 1412 artikelen op.

De searchstring voor PsychInfo was :

**(TI ("ritual*") OR AB ("ritual*" AND "psychol*") OR SU ("ritual*"))
AND (TI ("emotion" OR "cooperation" OR "self*" OR "group*" OR
"meaning") OR AB ("emotion" OR "cooperation" OR "self*" OR
"group*" OR "meaning") OR SU ("emotion" OR "cooperation" OR
"self*" OR "group*" OR "meaning")) AND PY 2010-2023**

Handmatig aangevinkt: taal: Ne en En
Ingevoerd op eerste zoekveld van basic search , optie boolean/phrase
aangevinkt.
Deze search leverde 1133 artikelen op.

Screeningfase

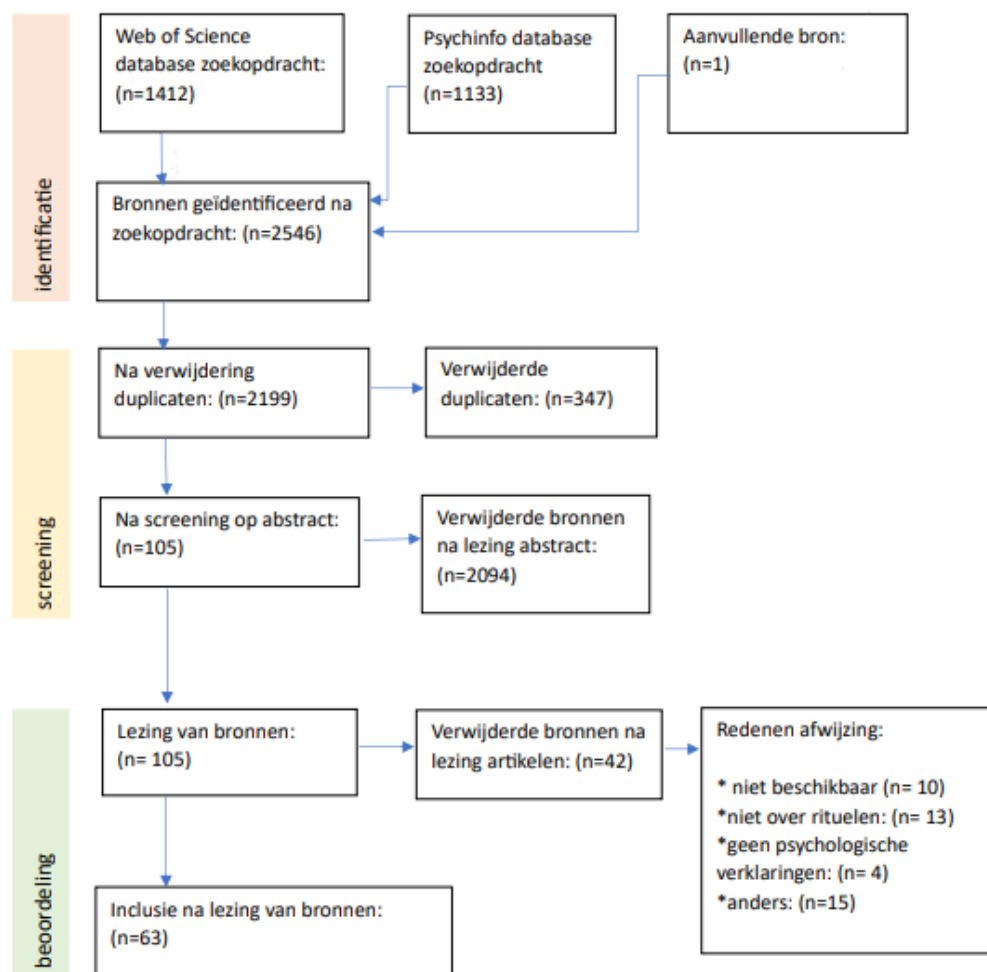
De resultaten van de zoekopdrachten werden gedownload als RIS-bestanden en geïmporteerd in de gratis versie van de webapplicatie Rayyan. Deze applicatie hielp bij het systematisch beoordelen van de artikelen op basis van titel en abstract. De centrale vraag tijdens deze beoordeling was: "Geeft deze publicatie (in potentie) een psychologische verklaring voor de werking van rituelen?" Dit hielp bij het maken van een eerste selectie, vooral in gevallen waar de exclusiecriteria geen uitsluitel gaven.

In een ideale situatie zou een tweede screening door een andere onderzoeker helpen om persoonlijke voorkeuren en vooroordelen te verminderen. Omdat dit onderzoek onderdeel is van een MA-scriptie, was er echter geen mogelijkheid om een tweede persoon de screening te laten doen. In gevallen van twijfel, zoals bij rituelen rondom sport, besprak ik deze met een studiegenoot om tot een weloverwogen beslissing te komen.

Beoordelingsfase

De overgebleven 105 publicaties werden, voor zover beschikbaar, volledig gelezen en beoordeeld. Tijdens deze fase werden nog eens 27 artikelen op inhoudelijke gronden afgewezen. De belangrijkste redenen voor afwijzing waren dat de focus van het artikel niet op rituelen lag maar meer op religie, of dat er geen psychologische verklaringen voor de rituelen werden gegeven. Daarnaast was er een groep publicaties die om uiteenlopende redenen niet geschikt waren voor dit onderzoek.

Door deze methodische aanpak kon ik een grondige en gerichte selectie van relevante literatuur maken. Het gebruik van twee databases, in combinatie met de hulp van een SLR-specialist, zorgde ervoor dat de zoekstrategie breed en effectief was. De screening met Rayyan en de discussies met een studiegenoot hielpen bij het minimaliseren van bias en het maken van weloverwogen keuzes. Uiteindelijk resulteerde dit in een selectie van publicaties die een solide basis bieden voor het verder onderzoeken van de psychologische verklaringen voor de werking van rituelen. Deze zorgvuldige selectieprocedure is essentieel voor de validiteit en betrouwbaarheid van het systematisch literatuuronderzoek, en vormt de basis voor een diepgaand begrip van de psychologische mechanismen achter rituelen.

Figuur 3.2: Stroomschema onderzoeksfasen

Analyse

Van de 63 geïncludeerde publicaties heb ik een overzicht gemaakt waarin elk artikel een identificatienummer kreeg. Dit overzicht, te vinden in

bijlage 1, bevat acht kolommen die de belangrijkste kenmerken van de publicaties weergeven. Deze kolommen zijn:

1. Het identificatienummer
2. De naam van de eerste auteur
3. De titel van de publicatie
4. Een vereenvoudigde weergave van de hoofdconclusie in enkele woorden
5. De onderzoekspopulatie (indien van toepassing)
6. De datum van publicatie
7. Een korte beschrijving van het type onderzoek, of het een theoretisch of experimenteel onderzoek betreft, of het zich richt op een bestaand ritueel of plaatsvindt in een laboratoriumsetting, en het land van herkomst van het ritueel, het experiment of de (eerste) auteur
8. Het onderzoeksveld van de (eerste) auteur

Dit overzicht biedt een gestructureerde manier om de publicaties te identificeren en te categoriseren.

Omdat de beschreven werkingen van rituelen zich op verschillende niveaus afspelen, is het lastig om de resultaten direct met elkaar te vergelijken. Om de analyse van de resultaten te vergemakkelijken, heb ik een schematisch overzicht gemaakt waarin de conclusies uit 55 van de 63 publicaties zijn opgenomen. Dit overzicht helpt om de onderlinge verbanden op een toegankelijke manier inzichtelijk te maken. In dit schema heb ik met kleuren onderscheid aangebracht tussen de verschillende soorten onderzoek. Theoretische en experimentele onderzoeken zijn bijvoorbeeld visueel gescheiden, evenals onderzoeken naar bestaande rituelen en die in laboratoriumsettings. Dit kleurenschema maakt het eenvoudiger om patronen en trends in de data te herkennen en te analyseren.

Het schematisch overzicht stelt me in staat om de complexe interacties en werkingen van rituelen beter te begrijpen. Door de informatie op deze manier te organiseren, kan ik diepgaandere inzichten verkrijgen in hoe rituelen psychologisch werken en welke factoren daarbij een rol spelen. Deze methodische aanpak zorgt ervoor dat de resultaten van mijn onderzoek overzichtelijk en begrijpelijk zijn, wat bijdraagt aan de validiteit en bruikbaarheid van mijn bevindingen.

Kortom, deze gestructureerde en visueel ondersteunde aanpak biedt een solide basis voor het analyseren en begrijpen van de psychologische verklaringen voor de werking van rituelen.

4

Resultaten

Algemeen

In dit hoofdstuk presenteer ik de resultaten die ik vond op de vraag “Welke verklaringen zijn in de hedendaagse psychologische literatuur te vinden over de werking van rituelen?”

Tenzij het niet-geïnccludeerde bronnen zijn, wordt voor de leesbaarheid in dit hoofdstuk met de nummers uit de lijst met resultaten (zie bijlage 1) naar de bronnen verwezen.

Ik ga in dit hoofdstuk eerst kort in op meer algemene studiekekenmerken met een overzicht van de soorten onderzoeken. Ik geef een indeling in categorieën studies. Om een beeld te schetsen van de uiteenlopende conclusies plaats ik die (vrijwel allemaal) in één overzichtsschema, in Figuur 4.1.

Vervolgens presenteer ik de concepten die het meest genoemd worden als oorzaak of gevolg van (processen tijdens) ritueel handelen. Daarbij geef ik de onderliggende relaties tussen die concepten aan.

Algemene studiekekenmerken

De zoekstrategie en toepassing van in- en exclusiecriteria leverde 63 geïnccludeerde publicaties op. Deze publicaties zijn in bijlage 1 weergegeven, waarbij belangrijke kenmerken van die studies worden opgenomen in die bijlage.

Soort onderzoekers

Verreweg de meeste (63,5%) van de geïnccludeerde publicaties zijn van de hand van onderzoekers uit het brede veld van de psychologie, van sociale psychologie, tot ontwikkelingspsychologie en van neuropsychologie tot sportpsychologie en alles daar tussen in. Uit dit veld is 32,5% van de onderzoeken een literatuuronderzoek, 40% is gebaseerd op bestaande rituelen en 27,5% van de onderzoeken beschrijft experimenten in een laboratoriumsetting.

De andere 36,5% van de onderzoekers bestaat met name uit sociologen, antropologen en filosofen. En een enkeling is psychiater, psychotherapeut, evolutionair bioloog of is onderzoeker op het terrein van interactieve media of neurofysiologie.

Soort onderzoeken

De geïncludeerde onderzoeken heb ik in drie categorieën verdeeld: 1) de publicaties die analyserend en theoretisch van aard zijn, gebaseerd op literatuur en eerdere onderzoeken; 2) de artikelen die gebaseerd zijn op basis van onderzoek naar bestaande rituelen en 3) de onderzoeken op basis van laboratoriumonderzoek. De verdeling van het soort onderzoeken is: 60,9% theoretische studies, 26,1% gebaseerd op bestaande rituelen en 13% onderzoek in een laboratoriumsetting. In Tabel 4.1 zijn de onderzoeken naar soort en naar land van herkomst ingedeeld. Waarbij ook onderscheid wordt gemaakt tussen de onderzoeksvelden van de onderzoekers.

Tabel 4.1

Soorten onderzoek en land van herkomst van het onderzoek

Alle studies n=63 =100%		Uit het veld van psychologie n=42 =63,5%	uit andere velden n=21 =36,5%
Literatuurstudies/ analyserende artikelen			
<i>landen herkomst (1^e) auteur</i>	<i>nummers in lijst met geïncludeerde onderzoeken</i> -uit veld van psychologie- - uit andere velden-		
Spanje	40		
Zwitserland			14
Nederland	61		68
Verenigd Koninkrijk	9,51		3,55,56,57
Finland			15,46
Denemarken			16
Noorwegen	41		
Canada	18,65		
Verenigde Staten van Amerika	8,25,34,44,52		17,22,24,33,49
Australië	47		
Onderzoeken op basis van bestaande rituelen			
<i>landen waar het ritueel plaatsvond</i>	<i>nummers in lijst met geïncludeerde onderzoeken</i> -uit veld van psychologie- - uit andere velden-		
Spanje	5,35,36,45,58,60		64
Chili	4,59		
Verenigd Koninkrijk	6		
Verenigde Staten van Amerika	28,32,50		30
New Zealand	11		
Canada	21		
Thailand	12		
China	37		20
India	63		62,63
Nepal			1
Onderzoeken op basis van laboratoriumexperimenten			
<i>landen waar het onderzoek (waarschijnlijk) werd uitgevoerd of waar de auteur werkzaam is</i>	<i>nummers in lijst met geïncludeerde onderzoeken</i> -uit veld van psychologie- - uit andere velden-		
Canada	19		
Verenigde Staten van Amerika	13,31,50,53,54		
Australië	26,27		
Nieuw Zeeland	23,38		29
Asië	42		10,67
Europa	66		

Aard van het onderzoek

De onderzoeken verschillen qua opzet: van experimenteel onderzoek naar de relatie tussen synchronie en altruïsme in een bestaand ritueel, tot een ontworpen ritueel in een laboratoriumsetting dat diezelfde link onderzoekt. Er zijn onderzoeken die de rol van emoties onderzoeken in bestaande religieuze tegenover niet-religieuze rituelen (59). Maar ook artikelen die heel concreet emoties van pijn en discomfort of juist die van positieve affecten onderzoeken.

Met name in de onderzoeken in laboratoria werden losse elementen van rituelen tegenover elkaar geplaatst en werden sociale binding en altruïstisch gedrag als graadmeter genomen om te verklaren wat de sterkste invloed had.

Een aparte categorie wordt gevormd door onderzoeken die gericht zijn op consumenten- of organisatie-rituelen (19,29,31,37,47,50,66,67) waarbij de uitkomst van de rituelen een op zichzelf staand doel is. Deze rituelen worden met name op hun uitkomst onderzocht en welke elementen daar het meest aan bij dragen.

Onderzoekspopulaties

De onderzoekspopulatie van laboratoriumonderzoeken bestaat over het algemeen uit studenten (10,19,23,26,27,29,38,42,66,67). Een ander onderzoek naar rituelen binnen een werksetting (31) heeft volwassen werknemers als doelgroep. Gelfland, Watson-Jones en Wen doen onderzoek naar de relatie tussen het uitvoeren van rituelen en groepsvorming bij kinderen. Hun onderzoekspopulatie (13,53,54) wijkt met 3-11 jarigen dan ook af van de andere onderzoeken.

Bij onderzoek naar bestaande rituelen verschillen de onderlinge onderzoekspopulaties meer van elkaar, omdat daar geworven wordt onder de deelnemers van rituelen die sterk van aard en ook context verschillen.

Schematische weergave van gevonden verklaringen

Doordat de verklaringen uit de onderzoeken divers van aard zijn geven ze een gefragmenteerde indruk. Door ze in in een schema bij elkaar te brengen wordt de onderlinge samenhang zichtbaar. Dit schema is weergegeven in Figuur 4.1 op pagina 34.

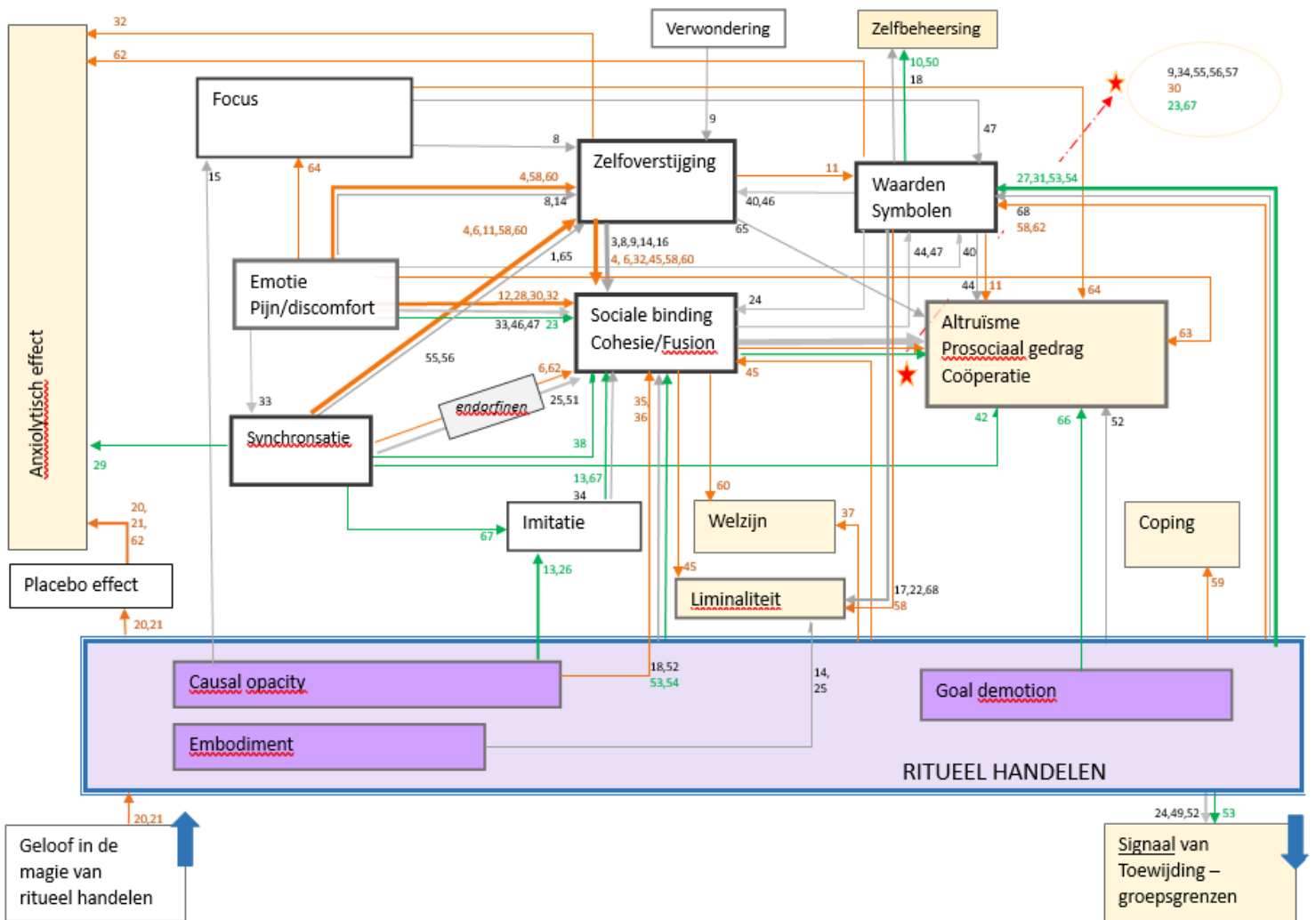
De begrippen waarmee in dit onderzoek naar geschikte literatuur werd gezocht komen grotendeels centraal terug in de resultaten en daarmee in het schema in Figuur 4.1. *Ritual, self, emotion, group, cooperation* en *meaning* zijn die gebruikte zoektermen. Daarvan staan *emotie, sociale binding* en *altruïsme* in de kern van het schema. *Meaning* komt met name terug in het begrip *waarden en symbolen*. De *groep* is terug te

vinden in *sociale binding, cohesie en fusion*. Coöperatie vormt met *altruïsme* en *prosociaal gedrag* een gezamenlijke noemer. Het begrip *self* komt niet zelfstandig terug, het wordt in de studies steeds als lijdend voorwerp van het proces genoemd, het zelf dat opgaat in *fusion*, dat reflecteert, zich verwondert of verminderde angst ervaart.

In het schema *zijn goal demotion, causal opacity* en *embodiment* omkaderd onder de noemer *ritueel handelen*. Daarmee maak ik onderscheid tussen het handelen zelf en kenmerkende elementen daarvan enerzijds en de processen die tijdens rituelen plaatsvinden en buiten het ritueel handelen geplaatst zijn anderzijds.

De kleuren van de lijnen in de schematische weergave corresponderen met de kleuren uit tabel 4.1 om aan te geven op basis van welk soort onderzoek de weergave in het schema, en de verbinding met andere concepten binnen dat schema tot stand kwam. De dikte van de lijnen geeft aan of een verband vaker, dus in meerdere publicaties en via hetzelfde soort onderzoek, gevonden werd. De nummers op de lijnen in het schema, verwijzen weer naar de nummering van de specifieke onderzoeken zoals vermeld in bijlage 1.

Niet van alle geïnccludeerde onderzoeken konden alle conclusies gevat worden in het schema. Van één artikel (67) kon slechts een deel van de conclusies opgenomen worden. Drie artikelen (5,28,38) geven ten minste één bewijs voor een ontkennend verband, die staan dan ook niet in het schema. En drie auteurs komen met een conclusie die niet in het schema te vatten is omdat het bijvoorbeeld een verhouding tussen concepten beschrijft (29,59,61). Karl (29) beschrijft bijvoorbeeld dat synchronisatie in grotere mate dan cognitieve belasting leidt tot angstreductie. Of het onderzoek van Wlodraczyk (59) dat vast stelt dat het er niet toe doet of een ritueel spiritueel is of niet om bepaalde effecten te laten zien. En de resultaten van Wojtkowiak (61) beschrijven meer de condities van rituelen die een werking hebben,

Figuur 4.1 Schematische weergave van resultaten

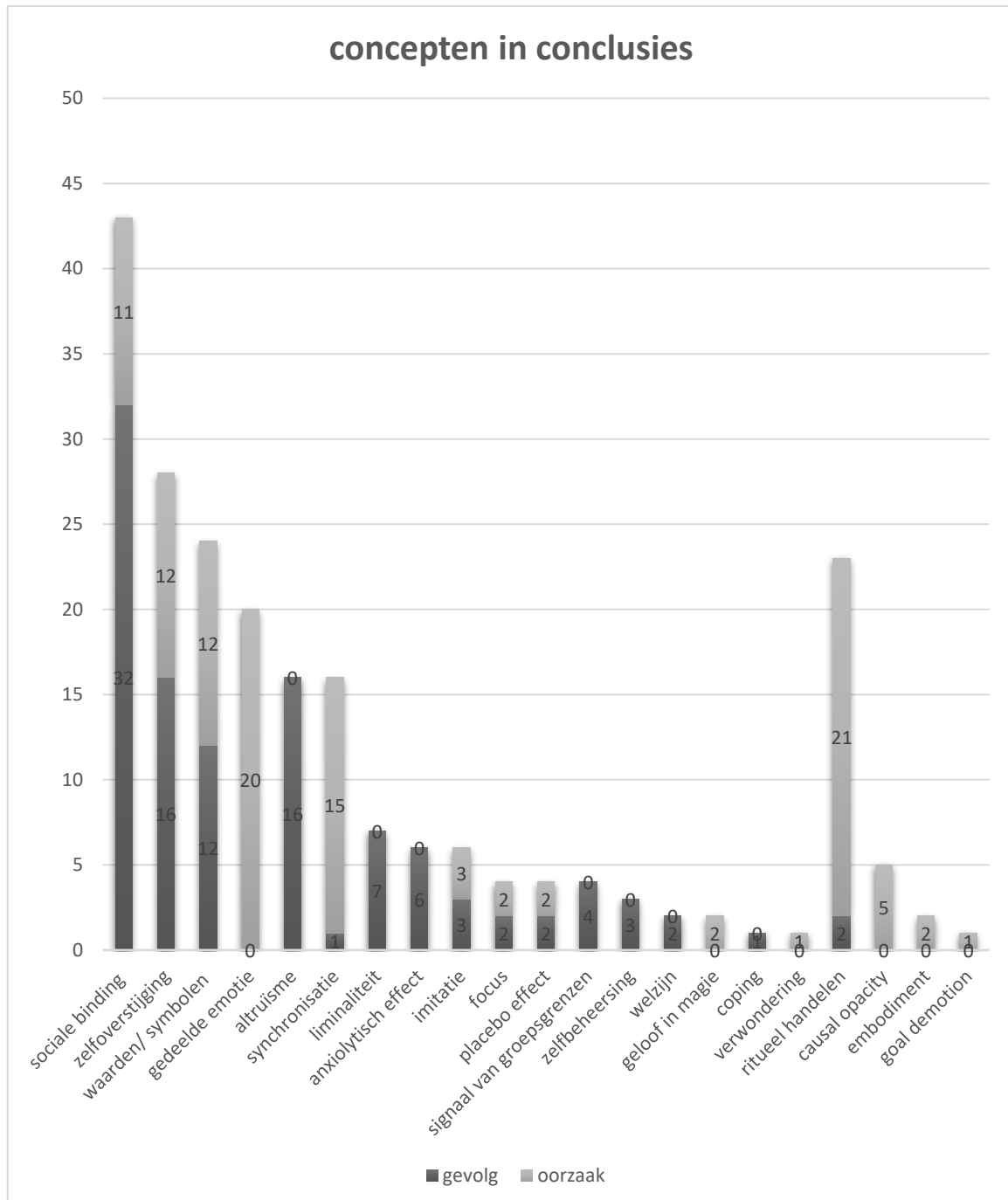
Groene pijlen verwijzen naar onderzoeken in laboratoriumsetting
 Oranje pijlen verwijzen naar onderzoeken naar bestaande rituelen
 Grijs pijlen verwijzen naar literatuur- en analyserende onderzoeken

Gevonden verklaringen

Van de gevonden verklaringen licht ik de meest genoemde concepten en hun verbanden toe. Dat zijn de centrale begrippen in de schematische weergave van de resultaten. In het schema wordt ook duidelijk dat concepten soms als oorzaak (het concept vormt het vertrekpunt voor een verband) of als gevolg (het concept is de uitkomst van een verband) wordt benoemd in de publicaties. In het schema is ook al te zien dat daar de meeste en dikste pijlen naar toe en vanaf lopen. In tabel 2 wordt weergegeven in hoeveel publicaties de in schema 1 genoemde concepten voorkomen in de gevonden conclusies binnen die publicaties. Deze tabel laat zien dat *sociale binding* (43x); *ritueel handelen* (23x); *zelfversterking*

(28x); waarden en symbolen (24x); gedeelde emotie (20x); altruïsme (16x) en synchronisatie (15x) het meest genoemd worden.

Tabel 4.2 – Overzichtstabel van de concepten in de conclusies van geïnccludeerde onderzoeken.

'Gevolg' verwijst naar de ingaande pijlen in figuur 4.1,
'Oorzaak' verwijst naar de uitgaande pijlen in figuur 4.1.

In tabel 4.2 worden daarmee deze zeven concepten met ruime meerderheid genoemd. Die zal ik hieronder uitgebreid beschrijven.

Daarbij wordt duidelijk dat de drie concepten die vooral als oorzaak worden genoemd (*ritueel handelen; gedeelde emotie; synchronisatie*) al binnen de andere concepten besproken worden, onder hun eigen noemer komen dan alleen nog aanvullende vindingen terug.

De centrale concepten

Sociale binding

De vinding die het meest gedaan wordt is dat sociale binding tot stand komt door ritueel handelen (18,52,52,54).

Sociale binding is te omschrijven als de bindingen tussen mensen

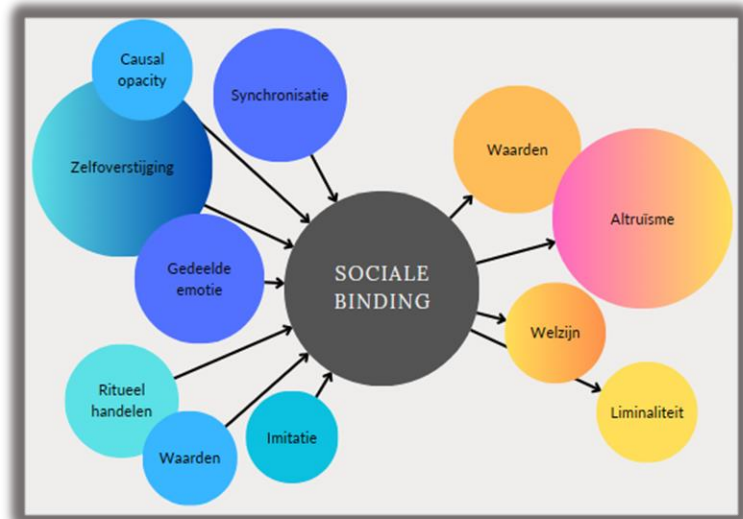
die ontstaan op basis van verwantschap of op basis van gedeelde cultuur, rituelen en ideeën. Waarbij de sterkte van de binding afhankelijk is van de grootte van de groep en de intensiteit van de gedeelde emotionele ervaringen (Whitehouse, (55,56,57)). Hobson (18) onderzoekt en concludeert dat gebrek aan verbondenheid leidt tot ritueel gedrag en vervolgens dat ritueel gedrag leidt tot sociale binding.

De uitwerking van sociale binding dat het meest gevonden werd is dat die verbondenheid leidt tot altruïstisch gedrag (9,23,30,34,55,56,57,67).

Waar Dein (9) focust op zelfoverstijging en altruïsme min of meer terloops noemt gebruiken Jackson en Liu (23,67) altruïsme als meetinstrument om te bepalen of vooral gedeelde emotie of juist synchronisatie binnen een ritueel bijdraagt aan sociale binding en altruïsme. Jackson komt tot de conclusie dat de gedeelde emotie meer dan de synchrone bewegingen bijdraagt aan de sociale binding waar altruïstisch gedrag op volgt.

Kavanagh (30), Legare (34) en Whitehouse (55,56,57) zien in ritueel handelen en altruïsme een evolutionair voordeel voor de mens en steunen op de Modes of Religiosity theory van Whitehouse (2004). Het zijn de intense gedeelde emoties binnen met name extreme rituelen die

Figuur 4.1 Overzicht van relaties met het concept sociale binding

verbindend werken waarop deelnemers eerder geneigd zijn zich voor elkaar en elkaars welzijn in te zetten.

Andere uitkomsten van de sociale binding laten een toename van welzijn (60), mogelijkheid tot liminaliteit (45) of een versterking van het gedeelde waardenkader zien (44,47).

Wlodarczyk (60) legt de nadruk in haar onderzoek op de ervaren emotionele synchronisatie binnen rituelen. De mate waarin welzijn wordt ervaren ziet zij als een middel om de PES (Perceived Emotional Synchrony) te valideren. Waarmee ook bij haar de uitkomst moet dienen om de input aan te tonen.

Rufi (45) doet dan weer onderzoek naar het verschil in seculiere versus religieuze rituelen en ontdekt dat de verbindende factor niet het religieuze karakter van een ritueel is maar de mate waarin de deelnemers een gezamenlijk ritueel ondergaan, of meer naast elkaar (zoals in een Zen-meditatie). De mate van verbondenheid geeft aan in hoeverre mensen open staan voor flow en voor verandering.

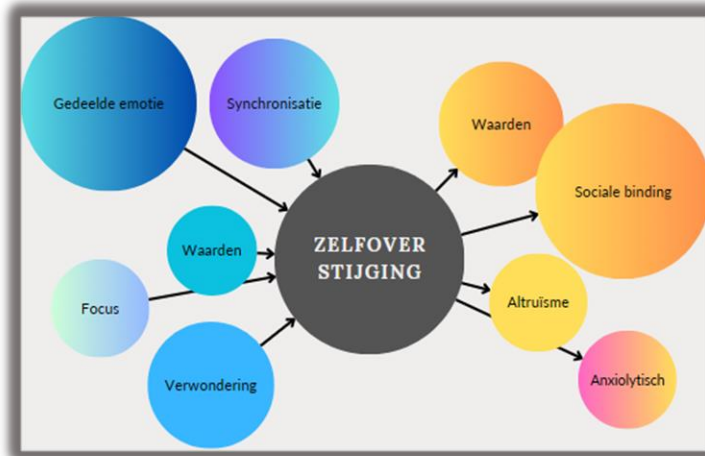
Rossano (44) ziet rituelen als een vorm van resource-management, waarbij de binding bestaat uit gedeelde waarden, die vervolgens alsnog leiden tot altruïsme. Smith (47) benadert in zijn onderzoek rituelen op een vergelijkbare, functionele manier. Hij beschrijft de uitkomsten van rituelen en wat zij bijdragen aan de waarden van organisaties. En hoe rituelen vervolgens kunnen bijdragen aan optimalisering van bedrijfsprocessen.

Naast de gevolgen van sociale binding zijn er ook onderzoeken die laten zien wat tot die sociale binding leidt. De twee belangrijkste verklaringen voor sociale binding wordt gegeven in de vorm van gedeelde emotie en zelfoverstijging. Waarbij een viertal onderzoekers (4,8,14,58,60) vinden dat de gedeelde emotie, eventueel in combinatie met synchronisatie (4,58,60) tot zelfoverstijging leidt.

Zelfoverstijging wordt het meest genoemd als verklaring voor hoe rituelen leiden tot sociale binding (3,4,6,8,9,14,16,32,58,60).

Zelfoverstijging

Figuur 4.2 Overzicht van relaties met het concept zelfoverstijging

Het begrip dat na sociale binding het meest genoemd wordt in conclusies is zelfoverstijging.

Zelfoverstijging is het vermogen van de mens om een zelfbewustzijn te verliezen, waarbij de individu het gevoel heeft op te gaan in een groter geheel dat het zelf overstijgt (45, 9). Daarbij worden de interpersoonlijke, intrapersoonlijke en transpersoonlijke grenzen verlegd (Ellerman en Reed, 2001).

Door gezamenlijk een ritueel uit te voeren is er een appel van de ander om boven je zelf uit te stijgen. De gedeelde emotie, synchronisatie en/of focus faciliteren de gedeelde beleving en dragen op hun beurt weer bij aan interactie en sociale binding (Reber, 2018).

Die overstijging kan tot stand komen door middel van de symbolische laag van rituelen (17,22,61,68) want *“bij het uitvoeren van rituelen spelen we het leven”*, stelt Jongsma-Tieleman (2002, 229). Ritueel handelen stelt de mens in staat om tekorten of excessen uit te drukken en te kanaliseren.

Het symbolisch handelen laat voor alle deelnemers ruimte om elkaar in een gezamenlijke ruimte te ontmoeten. Waarbij niet persé expliciet wordt gemaakt wat de betekenis voor elke individu is zo kan er tegelijkertijd een (tijdelijk) gezamenlijk verstaanskader ontstaan. Een kwaliteit van rituelen is dat het tegenstellingen kan omvatten (22, 68). Het biedt ruimte om te kunnen zeggen ‘het is alsof..’, dat is hoe Thomas Ogden (1992) de historische zijnswijze karakteriseert waar volgens hem ruimte is voor rouw.

In de dominante materialistische cultuur, waar het gevoel van controle over het leven behoorlijk aanwezig is, lijkt kwetsbaarheid verder af te staan van de mens. Want juist in tijden van onzekerheid en kwetsbaarheid is de behoefte aan rituelen groot. Want als iets te groot is

om alleen te containen kan er in de gezamenlijke uitvoering van een ritueel de ruimte ontstaan waardoor de situatie voor de individu dragelijk wordt. Het ritueel handelen maakt op deze manier ruimte voor transformatie.

Opmerkelijk is dat zelfoverstijging geen enkele keer naar voren komt bij onderzoeken in een laboratoriumsetting, alleen geregistreerd wordt bij bestaande rituelen of in theorievormende publicaties. Een oorzaak kan zijn dat bij onderzoeken in een laboratoriumsetting een gerichtere focus is op bijvoorbeeld de invloed van synchronie ten opzichte van gedeelde emotie, of het registreren van meer of minder prosociaal gedrag.

Het verband tussen zelfoverstijging en sociale binding (4, 6, 8, 9, 11, 14, 58, 60) werd onder dat begrip al genoemd, met name de publicaties van Lennox (14) en Wlodarczyk (58,60) werden toegelicht.

Zowel Salmela (46) als Pizarro (40) verbinden waarden en gedeelde symbolen aan zelfoverstijging. Waarbij Pizarro (40) een meta-analytisch onderzoek doet naar de gevolgen van collectieve effervescence en beschrijft hoe in een ritueel de collectieve emotie leidt tot het bij elkaar brengen van de profane en sacrale waarden. Waaruit hij afleidt dat de emoties daarna groter zijn dan het zelf en zo tot zelfoverstijging leiden. Salmela (46) legt dezelfde link, maar op een andere manier en stelde daarvoor de intergroup emotions theory op, waarbij de verbondenheid met de groep onderdeel van het zelf wordt, hoe sterker die binding is en hoe belangrijker de groep voor de individu is, hoe sterker de zelfoverstijging.

Andere benaderingen die hier tegenover staan zijn die van Baimel (65) en Armand (1). Terwijl Armand focust op neurocognitieve activiteit en beschrijft hoe de tantrische drums, in een Hindu ritueel uit de Kathmanduvallei, synchronie opwekken die het zelf laten overstijgen door middel van hersengolven die op elkaar afstemmen door de synchrone bassen, beschrijft Baimel (65) hoe de synchronie in rituelen egocentrische biases kan opheffen. Hij legt de nadruk op de aandacht die op elkaar wordt afgestemd door de synchronie van rituelen. De verklaring voor hetzelfde fenomeen wordt in een ander veld gezocht. Baimel (65) richt zich met Theory of Mind als verklaring op de afstemming van het denken op een ander dat de afstand tussen individuen verkleint, de afstemming leidt in zijn conclusie dan tot synchronie die tot verbinding leidt, terwijl Armand de synchronie terugvindt in de linker TPJ (Temporo-Parietal Junction) van het brein en de synchronie als oorzaak voor de processen ziet.

Waarden

Waarden en symbolen verwijzen naar het gezamenlijke betekenis kader dat mensen delen en waar symbolen verwijzen naar gedeelde waarden (Jongsma, 2002; Womack, 2005).

Figuur 4.3 Overzicht van relaties met het concept waarden

Zoals Figuur 4.3 laat zien zijn de concepten zelfoverstijging en sociale binding zowel als oorzaak als gevolg voor betekenisgeving te noemen. Deze onderzoeken (44,47,40,46) zijn

al in voorgaande alinea's beschreven. Wat in relatie tot het concept gedeelde waarden en symbolen nog aanvullend is dat Rossano (44) gedeelde waarden specifiek noemt als link tussen sociale binding en altruïsme als gevolg van ritueel handelen, waar de meeste onderzoeken een rechtstreeks verband zien en die tussenstap niet maken. Hij benadert rituelen als een hulpbron die net als fysieke bronnen gemanaged moeten worden.

Dat ritueel handelen het meest in verband wordt gebracht met het concept gedeelde waarden en symbolen is niet verwonderlijk. In zichzelf ligt al besloten dat het uitvoeren van rituelen betekenisvol handelen is. Zowel Wlodarczyk en Mathijsen (58,68) beschrijven dat ritueel handelen bijdraagt aan het vormgeven van gedeelde waarden waarmee transformatie plaats vindt.

De onderzoeken van Watson-Jones en Wen (53,54) richten zich op de effecten van rituelen in de ontwikkeling van groepsbinding onder kinderen. Daarin komt naar voren dat rituelen een sterke aantrekkingskracht hebben. Ritueel handelen nodigt extra uit tot imitatie. De verklaring daarvoor is dat ze in hoge mate helpen bij het lid-zijn van een groep. Het toont de out-group lidmaatschap en de in-group toewijding en dat de mores bekend zijn.

Het lidmaatschap is de min of meer formele kant van de groep. Het informele deel, namelijk de onderlinge sociale binding is van meer belang. Het leidt er toe dat kinderen, dat mensen zich ook in gedrag socialer opstellen.

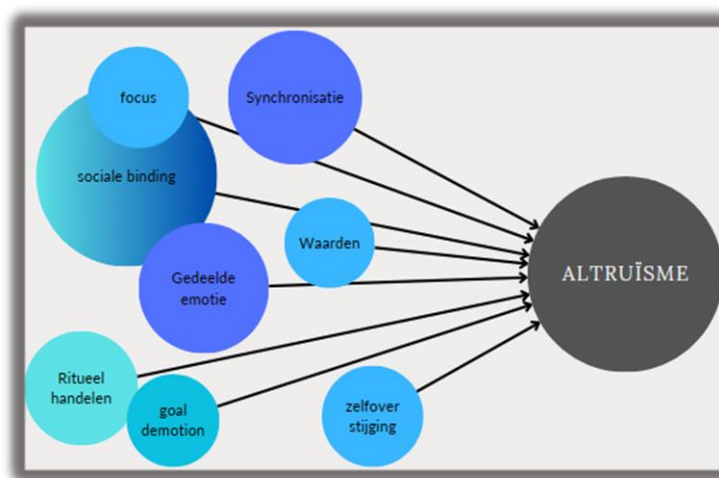
kinderen. Zij komen tot de conclusie dat rituelen de waarden en normen van een groep communiceren en op die manier instrumenteel zijn in het socialisatieproces van kinderen. Dat rituelen het middel zijn waarmee zij opgenomen kunnen worden in een groep. Ook voor Kim (31) zijn rituelen een middel naar een doel in de zin dat ze in een werksetting het gevoel van betekenisvolheid versterken en leiden tot verbeterde groepsprestaties.

De laatste drie onderzoeken lijken meer over groepsmores te gaan, waar de eerste twee ook de laag naar meer persoonlijke waarden en betekenskaders raken. Ook Smith (47) beschrijft rituelen vanuit het perspectief van wat ze bijdragen aan organisaties. Hij wijst op de cognitieve focus die rituelen bieden, en vandaaruit zorgen voor versterken van gedeelde waarden. Maar die ontstaat volgens hem ook doordat rituelen de functie hebben van het bieden van emotionele kaders. Ook Fan (10) doet onderzoek naar rituelen binnen organisaties en constateert dat ritueel handelen leidt tot gedeelde waarden, maar ziet een toename in zelfbeheersing als uitkomst.

Na een meta-analyse van onderzoeken naar collective effervescence komt Pizarro (40) tot de slotsom dat er een heel sterk verband gevonden wordt tussen gedeelde emoties, zelfoverstijging en gedeelde waarden.

Altruïsme

Figuur 4.4 Overzicht van relaties met het concept altruïsme

In de onderzoeken wordt altruïsme niet gedefinieerd, maar wel omschreven of met voorbeelden aangeduid. Het gaat om

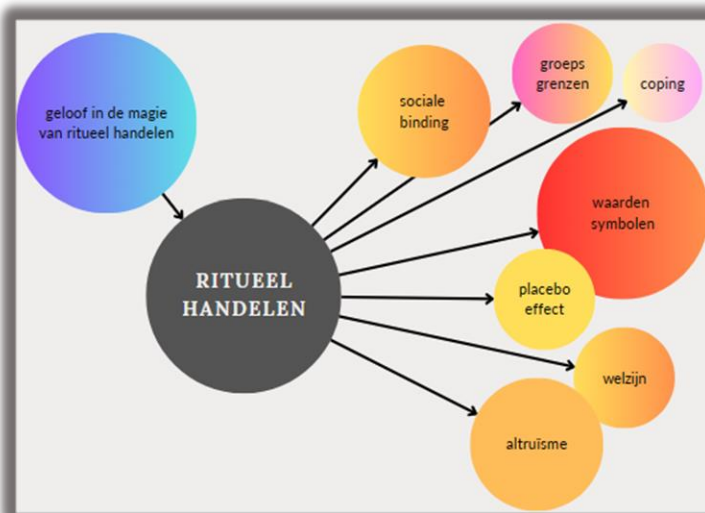
gedrag of een levenshouding waarbij je mensen helpt zonder daar zelf iets bij te winnen. Met altruïsme verwijs ik naar alle vormen van

prosociaal gedrag van vrijgevigheid, opofferingsgezindheid en samenwerking zoals die in de onderzoeken naar voren komen. Onder het concept sociale binding werd de relatie daarvan met altruïsme al uitgebreid besproken. De andere concepten die hiervoor nog niet besproken zijn in relatie tot altruïsme zijn focus, gedeelde emotie, synchronisatie en goal demotion. Deze concepten worden elk maar in één onderzoek genoemd. Zumeta (64) voegt aan het onderzoek naar rituelen het gezichtspunt van gedeelde flow toe. Een aspect van flow is gedeelde focus. Haar conclusie is dat gedeelde emoties tijdens rituelen tot flow, gedeelde focus leiden, dat tot altruïstisch handelen aan zet. Xygalatas (63) vond een evenredig verband tussen de mate van pijn bij intense rituelen en de vrijgevigheid van deelnemers. Waarbij pijn hierin als emotie wordt opgevat. Daar tegenover staat dan het onderzoek van Reddish (42) die een onderzoek opzet waarin de synchronisatie van de rituelen verschilt en ziet daar juist een directe link met de mate van altruïsme.

In zijn onderzoek zet Mitkidis (66) goal demotion en altruïsme af tegen goal transparency. De eerste leidt tot meer coöperatief gedrag dan de tweede, maar op langere termijn is goal demotion niet voldoende om coöperatie in stand te houden. Dat het in eerste instantie wel tot coöperatie leidt komt volgens hem doordat nieuwsgierigheid wordt opgewekt.

Ritueel handelen

Figuur 4.5 Overzicht van relaties met het concept ritueel handelen

Rituelen zijn in het theoretisch kader gedefinieerd als een symbolische vorm van communicatie die gericht is op contact met de Ander of jezelf. Het ritueel handelen wordt gekenmerkt door herhaling en

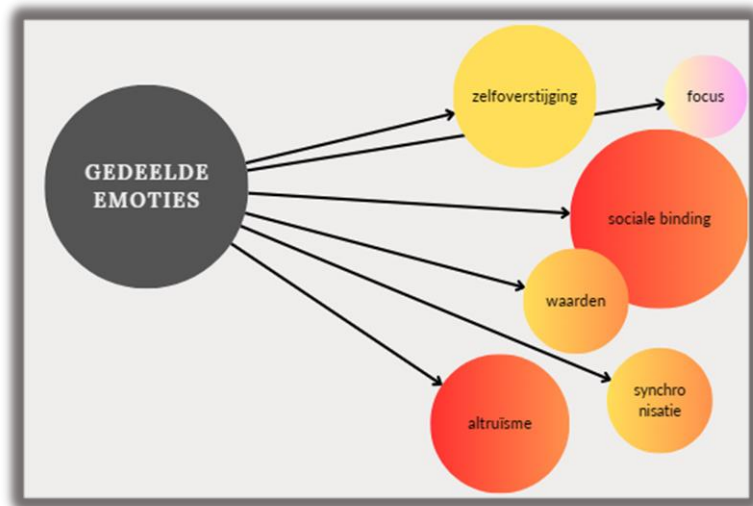
een mate van formaliteit en stereotypen, maar ook door een zekere overbodigheid en ondoorzichtigheid. Die ondoorzichtigheid (causal opacity) verwijst naar het deel van het ritueel dat niet onthult wat de

werking is dat tot de uitkomst leidt. De overbodigheid (goal demotion) verhuult de motieven van het handelen van de rituele actor. De uitvoering van het ritueel is daarbij belangrijker dan de uitkomst (Kapitany (27)). De relatie tussen ritueel handelen en sociale binding, gedeelde waarden en altruïsme zijn onder die concepten al besproken. Hier worden de overgebleven concepten beschreven, namelijk geloof in magie en placebo-effect; welzijn; coping en ritueel handelen als signaal van toewijding aan de groep en groeps grenzen.

Geloof in de magie van ritueel handelen en placebo-effect, die samen een anxiolytisch effect hebben worden beschreven in twee verschillende onderzoeken (20,21). Zowel Hong als Hoven beschrijven dezelfde effecten, maar op basis van verschillende situaties. Hong (20) beschrijft bijgeloof onder Nuosomensen in China, terwijl Hoven (21) 15-jarige atleten bevraagt op hun (bij)gelovige rituelen rondom sport. In het onderzoek van Hong wordt gevraagd naar geesten, waarzeggerij en magie, terwijl Hoven naar persoonlijke (christelijke) religieuze rituelen vraagt. De religiositeit lijkt niet uit te maken om wel het effect te laten zien. Dat toont ook Wlodarczyk (59) aan. Zowel religieuze als niet-religieuze rituelen leiden tot sociale binding en coping van emoties na de aardbevind in Chili in 2010.

Emotie

Figuur 4.6 Overzicht van relaties met het concept gedeelde emoties

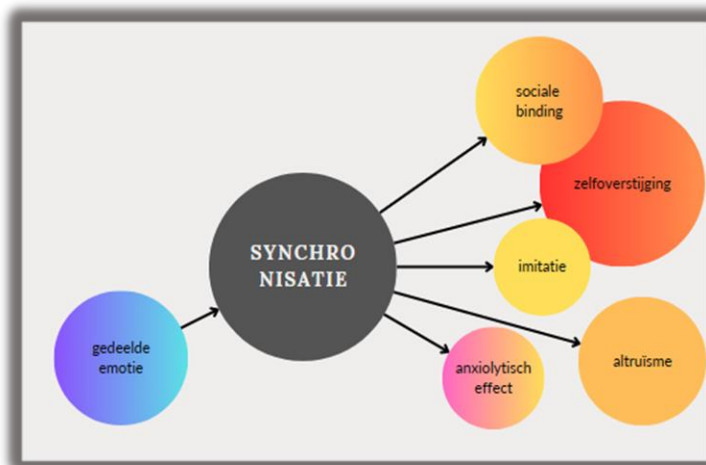

Gedeelde emotie is een wezenlijk onderdeel van rituelen, waarbij het geheel van de emotie groter is dan de som der delen, dus de door elk individu ervaren emotie, Durkheim noemt die gezamenlijke emotie collective effervescence, Collins (8) voegt daar gedeelde aandacht en fysieke aanwezigheid aan toe.

De onderzoeken die nog niet beschreven zijn onder bovenstaande concepten zijn van Knottnerus (33) over de link tussen gedeelde emoties en synchronisatie en van Meng (37) over interaction ritual chains en het effect op het welzijn van mensen. In schema 1 is het verband tussen ritueel handelen en welzijn een directe lijn, terwijl de theorie van Collins (2004) over interaction ritual chains voortbordurt op het werk van Durkheim (1912) en uitgaat van gedeelde emoties. Het onderzoek van Collins (8) voegt vooral toe de gedachte dat het een zichzelf versterkende keten is van gedeelde emoties en gezamenlijk gerichte aandacht die leiden tot onderlinge verbinding, waarbij het een doorgaande beweging is die op gang komt. En succesvoller is als die door blijft gaan. Ook voor Knottnerus (33) draait het bij rituelen en ritueel handelen om gedeelde emoties en hoe die met elkaar samenhangen. Hij gebruikt zijn eigen structural ritualization theory (Knottnerus, 1997, 2005, 2011 in 33), hij duidt daarmee de wisselwerking tussen rituelen en gedeelde emoties en de invloed op sociale samenhang.

Synchronisatie

Figuur 4.7 Overzicht van relaties met het concept synchronisatie

Alle linken vanaf synchronisatie zijn al beschreven, maar wat nog is blijven liggen zijn de in Figuur 4.1 genoemde endorfinen, die niet als los concept besproken zijn. Endorfinen worden

in 4 onderzoeken (6,25,51,62) nadrukkelijk genoemd als verklaring voor de relatie tussen synchronisatie en sociale binding.

Waarbij Xygalatas (62) ze zowel als bottom-up als top-downproces noemt. Op het moment dat gedeelde waarden worden aangesproken is het een top-downproces. En wanneer het collectieve ritueel handelen plaatsvindt beschrijft Xygalatas de emotieregulatie als bottom-up proces.

Buitencategorie

Dan is er nog een andere categorie publicaties (14,17,22,41,45,61,68) die de werking van rituelen niet alleen tot psychologische processen versmalt, maar die combineert met een brede benadering en andere verklaringen voor de werking van rituelen.

De resultaten die in dit hoofdstuk werden gepresenteerd worden in het volgende besproken en geïnterpreteerd om tot een antwoord op de hoofdvraag te komen.

In het kort de bevindingen op een rij

Sociale binding ontstaat vaak door ritueel handelen, waarbij gedeelde emotionele ervaringen en de grootte van de groep een rol spelen. Intense rituelen bevorderen altruïsme en welzijn. Verschillende onderzoekers benadrukken het belang van gedeelde emotie en zelfoverstijging in rituelen voor sociale binding en evolutionair voordeel. Rituelen kunnen ook organisatorische waarden en bedrijfsprocessen optimaliseren.

Zelfoverstijging, waarbij individuen opgaan in een groter geheel, wordt vaak genoemd naast sociale binding, maar niet in laboratoriumstudies. Dit verschijnsel komt vooral voor in bestaande rituelen of theoretische publicaties. Onderzoekers zoals Pizarro (40) en Salmela (46) koppelen waarden en collectieve emotie aan zelfoverstijging. Baimel (65) en Armand (1) beschrijven synchronie als een mechanisme voor zelfoverstijging, waarbij Baimel (65) de focus legt op Theory of Mind en Armand (1) op neurocognitieve processen.

Waarden en symbolen vormen een gedeeld betekeniskader. Zelfoverstijging en sociale binding kunnen zowel oorzaak als gevolg zijn van betekenisgeving. Rossano (44) ziet gedeelde waarden als link tussen sociale binding en altruïsme door rituelen, anders dan anderen die een direct verband zien. Ritueel handelen bevordert gedeelde waarden en symbolen en draagt bij aan transformatie en socialisatie, zoals bij kinderen volgens Watson-Jones en Wen. In organisaties versterken rituelen gedeelde waarden en groepsprestaties (10,31,47). Pizarro (40) bevestigt een sterk verband tussen gedeelde emoties, zelfoverstijging en gedeelde waarden.

Altruïsme, omschreven als het helpen van anderen zonder eigen gewin, omvat vormen van pro sociaal gedrag zoals vrijgevigheid en samenwerking. Onderzoeken koppelen altruïsme aan sociale binding, gedeelde emotie, synchronisatie, en goal demotion. Zumeta (64) concludeert dat gedeelde emoties tijdens rituelen leiden tot flow en altruïsme. Xygalatas (63) vindt dat pijn in rituelen correleert met

vrijgevigheid. Reddish (42) ziet een directe link tussen synchronisatie en altruïsme. Mitkidis (66) stelt dat goal demotion meer coöperatief gedrag initieert, maar dit op lange termijn niet volhoudt.

Rituelen zijn vormen van symbolische communicatie, gericht op contact met anderen of jezelf, gekenmerkt door herhaling, formaliteit, stereotypen, overbodigheid, en causal opacity. De uitvoering is belangrijker dan de uitkomst. Ritueel handelen is verbonden met sociale binding, gedeelde waarden, en altruïsme. Rituelen hebben een anxiolytisch effect, ongeacht religiositeit, en bevorderen sociale binding en emotionele coping, zoals bij de aardbeving in Chili.

Gedeelde emotie is cruciaal in rituelen, groter dan de som van individuele emoties, en bekend als "collective effervescence" (Durkheim, 1915).

Collins (8) voegt gedeelde aandacht en fysieke aanwezigheid toe.

Knottnerus (33) koppelt gedeelde emoties aan synchronisatie, en Meng onderzoekt interaction ritual chains' invloed op welzijn. Collins' theorie benadrukt een zichzelf versterkende keten van gedeelde emoties en aandacht, bevorderend voor verbinding en sociale samenhang (Collins, 2004).

De relatie tussen *synchronisatie* en de andere concepten is in de eerdere concepten aan de orde geweest. De link tussen synchronisatie en sociale binding wordt door een aantal onderzoekers verklaard door de werking van endorfinen.

5

Discussie en conclusie

Samenvatting van de resultaten

De verklaringen die in de hedendaagse psychologische literatuur te vinden zijn over de werking van rituelen zijn gepresenteerd in het vorige hoofdstuk. Daar werden ze ingedeeld op meest voorkomende begrippen in de conclusies van de geïncludeerde onderzoeken. Hun onderlinge verbanden werden aangegeven: concepten werden in schema gezet waardoor oorzaken en gevolgen inzichtelijk werden gemaakt.

Die belangrijkste bevindingen vormen daarmee een antwoord op de onderzoeksvraag **Welke verklaringen in de hedendaagse psychologische literatuur te vinden zijn over de werking van rituelen?** Hieronder volgt een samenvatting van dat antwoord.

Door rituelen komt vaak sociale binding tot stand, daarbij spelen gedeelde emotionele ervaringen een belangrijke rol. Intense rituelen bevorderen altruïsme en welzijn, en versterken gedeelde waarden en symbolen. Zelfoverstijging, vaak genoemd naast sociale binding, komt voor in bestaande rituelen en theoretische studies. Synchronie wordt genoemd als mechanisme dat leidt tot zelfoverstijging. Rituelen optimaliseren organisatorische waarden en prestaties, bevorderen liminaliteit en socialisatie. Altruïsme, prosociaal gedrag zonder eigen gewin, is gekoppeld aan sociale binding, gedeelde emotie, synchronisatie, en goal demotion. Rituelen hebben een anxiolytisch effect, bevorderen sociale binding en emotionele coping, en zijn cruciaal in gedeelde emotie en "collective effervescence".

Inleiding op de discussie

De zoekstrategie van dit onderzoek is gebaseerd op de functiedriehoek van rituelen zoals Menken-Bekius die heeft ingedeeld: de noëtische, psychohygiënische en sociale functie van rituelen (Menken-Bekius, 2001). Deze indeling werd ook gebruikt als samenvattende theorie bij het weergeven van het theoretisch kader voor dit onderzoek (zie hoofdstuk 3). In deze discussie wordt daarom eerst ingegaan op de vraag wat we terug zien van de bevindingen van het onderzoek ten opzichte van de noëtische, psychohygiënische en sociale functie van rituelen (Menken-Bekius, 2001). Omdat deze theorie van Menken-Bekius een holistische benadering betreft, worden de resultaten vervolgens bediscussieerd, daar waar in de onderliggende onderzoeken voor een meer reductionistische benadering werd gekozen. Kort wordt in gegaan op een aantal studies die een afwijkende en minder eenduidige conclusie beschrijven. In aansluiting op die twee meer theoretische bespiegelingen op de

gevonden resultaten, worden nog persoonlijke observaties en overwegingen ingebracht.

Voordat ingegaan wordt op conclusies en aanbevelingen voor vervolgonderzoek worden nog de beperkingen van dit onderzoek besproken.

Discussie op basis van de functiedriehoek

Sociale functie

De sociale functie van rituelen, zoals beschreven door Menken-Bekius (2001), speelt een cruciale rol in het versterken van relaties en het structureren van het sociale leven. Dit sluit nauw aan bij de bevindingen van Whitehouse (2021), die benadrukt dat rituelen voornamelijk een verbindende functie hebben.

In de resultaten zoals beschreven in hoofdstuk 4 komt naar voren dat antropologen, sociologen, religiewetenschappers en neurowetenschappers allemaal hebben bijgedragen aan ons begrip van hoe rituelen de sociale cohesie bevorderen.

De bestudeerde onderzoeken laten zien hoe rituelen dienen als mechanismen voor sociale binding. Rituelen brengen mensen samen in gedeelde ervaringen, creëren gemeenschappelijke waarden en normen, en versterken groepsidentiteit. Religiewetenschappers hebben onderzocht hoe rituele praktijken binnen religieuze gemeenschappen de cohesie en continuïteit van deze gemeenschappen ondersteunen.

Neurowetenschappers voegen een extra dimensie toe aan dit begrip door te onderzoeken hoe rituelen de hersenen beïnvloeden. Door hersenonderzoek bij rituele actoren hebben zij aangetoond dat rituelen niet alleen psychologische effecten hebben, maar ook neurologische veranderingen teweegbrengen die de sociale verbondenheid bevorderen. Deze studies laten zien dat rituelen specifieke neurale netwerken activeren die geassocieerd worden met sociale emoties en gedragingen, zoals empathie en samenwerking.

Met name Whitehouse's theorie (2004) benadrukt dat rituelen een krachtige manier zijn om sociale banden te versterken door het creëren van gedeelde ervaringen en het kanaliseren van sociale interacties. Dit proces van sociale binding door rituelen is essentieel voor het handhaven van cohesie en stabiliteit binnen groepen en gemeenschappen.

In samenvatting bevestigen de verschillende onderzoeken, zoals gepresenteerd in het vorig hoofdstuk, dat rituelen een belangrijke sociale

functie vervullen. Door mensen samen te brengen en sociale structuren te versterken, spelen rituelen een onmisbare rol in het bevorderen van sociale cohesie en samenwerking. Deze inzichten benadrukken de veelzijdige en diepgaande impact van ritueel handelen op de samenleving.

Psychohygiënische functie

De psychohygiënische functie van rituelen, zoals uit de bestudeerde artikelen blijkt, speelt een cruciale rol in het ondersteunen van copingstrategieën en het kanaliseren en uiten van emoties. Deze functies sluiten nauw aan bij de bredere effecten van rituelen op zelfoverstijging, welzijn, coping en het verminderen van angst (anxiolytisch effect).

De resultaten laten zien dat rituelen structuur en focus bieden, wat helpt om chaos en onzekerheid te verminderen. Dit zorgt voor een gevoel van stabiliteit en veiligheid, wat essentieel is voor emotioneel welzijn. Door mensen te positioneren in tijd en ruimte, bieden rituelen een gevoel van continuïteit en verbondenheid met iets groters dan henzelf. Dit bevordert zelfoverstijging, waarbij individuen zich deel voelen van een grotere gemeenschap of kosmische orde. Deze ervaring kan diepgaande gevoelens van betekenis en zingeving opleveren, wat cruciaal is voor psychisch welzijn.

Het ethische karakter van rituelen helpt mensen om hun waarden en normen te bevestigen, wat bijdraagt aan een gevoel van morele helderheid en integriteit. Dit aspect van rituelen kan helpen bij het verminderen van innerlijke conflicten en onzekerheden, wat bijdraagt aan een anxiolytisch effect.

Rituelen bieden ook mogelijkheden tot expressie en ruimte voor bezwering, wat essentieel is voor emotionele ontlasting. Door symbolische handelingen kunnen mensen complexe emoties en grootse concepten (zoals *de zin van het leven* of het omgaan met *het lijden* en *de dood*) omzetten in hanteerbare en begrijpelijke vormen. Dit proces helpt bij het verwerken van stress en angst, waardoor rituelen een krachtige copingstrategie vormen.

Daarnaast hebben rituelen een socialiserende functie. Ze versterken sociale banden en creëren een gevoel van gemeenschap, wat belangrijk is voor sociaal welzijn. Rituelen bieden momenten van pauze en recreatie, wat helpt om te ontspannen en te herstellen van dagelijkse stressoren.

We zien daarmee de psychohygiënische functie van rituelen terug in de besproken onderzoeken die verwijzen naar coping, emotieregulatie, en sociale verbinding, wat bijdraagt aan zelfoverstijging, welzijn, en het verminderen van angst. Deze multidimensionale effecten maken rituelen tot een essentieel onderdeel van menselijke ervaring en psychologisch welzijn.

Noëtische functie

De noëtische functie van rituelen bepaalt ons bij de zingeving, bij de gedachten en symbolen die ze vertegenwoordigen. Ze leiden tot bezinning (Menken-Bekius, 2001). Deze functie wordt met name beschreven in de onderzoeken die liminaliteit beschrijven, maar ook in de onderzoeken die ritueel handelen rechtstreeks in verband brengen met gedeelde waarden en symbolen.

De bestudeerde onderzoeken over liminaliteit benoemen de kracht van gedeelde waarden en de symbolische manier waarop rituelen ruimte scheppen voor verandering, voor een nieuw verstaanskader.

Je zou ook kunnen zeggen dat wanneer geloof in de magie van ritueel handelen leidt tot ritueel handelen dat valt binnen de symbolische functie van rituelen. De waarde die gehecht wordt aan de betekenis van het ritueel lijkt zich daarmee door te vertalen in de werking. Het leidt tot een placebo effect waar een afname van angsten op volgt.

Overkoepelend komt daar uit dat rituelen op veel manieren te verklaren zijn, met verschillende concepten en benaderingen. De benadering van rituelen door de onderzoekers doet er toe.

Reductionistische benadering

Naast dat ik de resultaten tegen het licht hou van de functiedriehoek van rituelen (Menken-Bekius, 2001) zie ik een tweede patroon in de resultaten. Waarbij de benadering van de onderzoeker er toe doet. Ik merk op dat het er onderzoeken zijn die rituelen meer reductionistisch benaderen. De reductionistische benadering probeert de werking van rituelen op losse onderdelen te beschrijven en verklaren. Daarmee worden veelal meer laboratorium-achtige onderzoeken bedoelt, waarmee het ritueel uit de gebruikelijke context wordt gehaald of een deel van een ritueel wordt geïsoleerd. De holistische benadering verklaart de werking van rituelen door de samenhang tussen onderlinge werkingen, in het geheel van de context te bekijken.

De uitkomsten van de onderzoeken zijn in hoofdstuk vier als losse verbanden Figuur 4.1 samengebracht .

In de meeste publicaties wordt niet besproken welke visie op mens en wetenschap de onderzoekers hebben, terwijl die mijns inziens van invloed is op gemaakte keuzes.

Het voordeel van de reductionistische benadering is dat de onderlinge verhoudingen tussen processen en uitkomsten aangetoond wordt. Het draagt bij aan kennis over de basis van altruïstisch gedrag, het levert verklaringen over de rol die rituelen spelen in het tot stand komen van groepen en groepsbinding. Het nadeel is dat het maar de vraag is of er nog steeds sprake is van ritueel en ritueel handelen als een enkel kenmerk van rituelen wordt onderzocht, of als het ritueel buiten de context van de complexe werkelijkheid wordt onderzocht. Want is het nog een ritueel te noemen als je in een laboratorium een experiment uitvoert waarin synchronisatie gecombineerd wordt met goal demotion? Hobson (2017) komt, als voorbeeld hiervan, in elk geval tot de conclusie dat het zijn experiment aan zeggingskracht ontbreekt door alleen deze twee elementen te combineren.

De reductionistische kijk wordt vaker ondersteund door experimenten die uitgevoerd zijn in een laboratorium. De uitkomsten van veld- en experimenteel onderzoek leveren een spanningsveld op. Er wordt óf ingeleverd op authenticiteit óf op controle over de situatie (Xygalatas 2019). Wel bevestigen studies naar bestaande rituelen de validiteit van uitkomsten uit experimentele onderzoeken. Aan de andere kant kunnen de gecontroleerde settings nauwgezet de deelprocessen van rituelen aantonen.

De operationalisering van begrippen als synchronisatie en prosociaal gedrag is bij elke wetenschapper anders en daarom lastig te vergelijken. In dit literatuuronderzoek zijn de verschillen voor lief genomen en is alles wat onder een noemer valt samengebracht om zo de grotere lijnen en verbanden te zien. Een andere benadering zou kunnen zijn om de begrippen heel genuanceerd en breed te beschrijven naar aanleiding van de geïncorporeerde onderzoeken.

Andersoortige benadering

Wojtkowiak (2018) duidt de werking van rituelen niet sec psychologisch, maar verklaart de psychologische werking van rituelen vanuit de condities die rituelen zelf bieden. Zij noemt dan aesthetic distance als representatie van de emoties; de structuur van een ritueel koppelt ze aan

zinggeving en focus; en sociale samenwerking linkt ze aan synchronisatie en sociale binding. Hiermee verbindt ze psychologische verklaringen voor de werking van rituelen aan de abstractere mechanismen binnen rituelen.

Beperkingen van dit onderzoek

Een onderdeel dat onderbelicht blijft is de helende kwaliteit van ritueel, mogelijk zou dat meer naar voren komen als de publicaties naar rituelen binnen een therapeutische context niet zouden zijn uitgesloten.

Een volgende beperking van dit onderzoek is dat niet is gekeken naar de aard en kwaliteit van de diverse onderzoeken: ze zijn niet gewogen ten opzichte van elkaar. Daarmee is niet duidelijk of het éne onderzoek meer zeggingskracht zou verdienen ten opzichte van een ander onderzoek. Om pragmatische redenen, de beperkingen die er zijn in termen van beschikbare tijd binnen het kader van een master-thesis, is gekozen deze weging achterwege te laten. De data over de onderzoeken en hun grootte zijn in wel opgenomen in bijlage 1.

Persoonlijke observaties en bevindingen

In verschillende hoedanigheden heb ik met rituelen te maken. Privé neem ik deel aan en leid ik rituelen. Als geestelijk verzorger begeleid ik diverse groeps- en individuele rituelen. Als universitair student verhoud ik me in dit afstudeer-onderzoek in een nieuwe rol tot rituelen. Die rol lijkt op die van de onderzoekers die vorm hebben gegeven aan de geïncorporeerde onderzoeken.

Zolang ik er over blijft schrijven of onderzoeken, worden rituelen niet groter dan de som der delen. Zodra ik een ritueel ga dóen ontstaat het. Gebeurt het. We, en daarmee bedoel ik mezelf en collega onderzoekers, willen er vat op krijgen en daarom gaan we er uitgebreid over schrijven, gaan we het fenomeen *ritueel* onderzoeken. Maar in the end gebeurt de betovering op het moment dat een ritueel wordt uitgevoerd.

Het verschil tussen onderzoeken van en schrijven óver ritueel handelen enerzijds en het daadwerkelijk ritueel handelen anderzijds is de deelname. Van een ritueel ligt een script klaar, je weet als deelnemer over het algemeen en in grote lijnen wat er gaat gebeuren. Maar in het uitvoeren verrast de deelname, die brengt daadwerkelijk alle dimensies bij elkaar.

Dat roept ook de vraag op, of de onderzoeksvraag van deze master-thesis volledig beantwoordbaar is. Er zijn immers onzegbare aspecten aan rituelen die niet te bevatten, niet te onderzoeken zijn.

Conclusie

De gevonden verklaringen schetsen de onderlinge samenhang van processen. Rituelen leiden tot meer begrip voor de positie van een ander, het stelt mensen in staat om aan gemeenschappelijke doelen te committeren en het brengt het onderlinge denken en de waarden meer op een lijn.

De psychologische verklaringen voor de werking van rituelen zijn onder meer te vinden in de psychologische processen die plaatsvinden bij het ritueel handelen. Het gaat dan om een combinatie van gedeelde emotie en synchronie, eventueel in combinatie met gedeelde focus die versterkt wordt door de gezamenlijke uitvoering van rituelen. Het leidt tot sociale binding, in de vorm van identity fusion of groepsidentiteit, in beide gevallen leidt het tot een zelfoverstijgend effect. Het gevolg van de sociale binding is dat het leidt tot prosocialer gedrag, dat houdt in dat mensen meer opofferingsgezind zijn, vrijgeviger en coöperatiever. Hoe sterker het affect tijdens het ritueel, hoe groter de gevonden effecten. En hoe mooi deze verklarende processen ook zijn. Wanneer ze aan elkaar worden toegevoegd ontstaat er niet een-twee-drie een werkend ritueel. Ook hier gaat op dat het geheel groter is dan de som der delen: er schuilt betovering in rituelen.

Aanbevelingen voor vervolgonderzoek

Voor vervolgonderzoek zou het mooi zijn om de aard en kwaliteit van de geïnccludeerde onderzoeken meer te wegen en de zeggingskracht daarvan te laten gelden. Om te verbreden zou dan verder gezocht kunnen worden op de helende werking van rituelen.

Daarnaast zou ik de reductionistische benadering integreren met de meer holistische kijk op rituelen die meer bij ritueelonderzoekers aanwezig is. Wanneer te stellen valt dat de werking van een ritueel sterker is als die werking in de scope van elk van de drie dimensies (psychohygiëne, sociale en noëtische) valt, dan zouden die drie dimensies in meer of mindere mate aan de orde moeten zijn.

Ik ben benieuwd welk effect het wegvallen van gedeelde religieuze rituelen in Nederland heeft op de sociale functie van rituelen. Ik verwacht dat de opkomst van door ritueelbegeleiders, op maat gemaakte rituelen ten koste gaat van gedeelde rituelen. En dat die van invloed is op de rituele functies. Een vervolgonderzoek zou deze aanname moeten aantonen door op dit thema te focussen.

Bronnen

- Armand, Fabio. 2021. "Ontological Transformations in Hindu Tantric Ritualisms of Kathmandu Valley." *Religions of South Asia* 14 (1-2).
<https://doi.org/10.1558/rosa.19320>.
- Atkinson, Quentin D., and Harvey Whitehouse. 2011. "The Cultural Morphospace of Ritual Form." *Evolution and Human Behavior* 32 (1): 50–62.
<https://doi.org/10.1016/j.evolhumbehav.2010.09.002>.
- Baimel, Adam, Rachel L. Severson, Andrew S. Baron, and Susan A. J. Birch. 2015. "Enhancing 'Theory of Mind' through Behavioral Synchrony." *Frontiers in Psychology* 6 (June). <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2015.00870>.
- Bell, Catherine M. 1992. *Ritual Theory, Ritual Practice*. New York ; Oxford: Oxford University Press.
- Bravo, Diego, Xavier Oriol, Marcos Gómez, Diego Cortez, and Wenceslao Unanue. 2020. "The Effects of the 2016 Copa América Centenario Victory on Social Trust, Self-Transcendent Aspirations and Evaluated Subjective Well-Being: The Role of Identity with the National Team and Collective Pride in Major Sport Events." *Frontiers in Psychology* 11 (September). <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.591498>.
- Bulbulia, Joseph A., Dimitris Xygalatas, Uffe Schjoedt, Sabela Fondevila, Chris G. Sibley, and Ivana Konvalinka. 2013. "Images from a Jointly-Arousing Collective Ritual Reveal Affective Polarization." *Frontiers in Psychology* 4.
<https://doi.org/10.3389/fpsyg.2013.00960>.
- Charles, Sarah Jane, Valerie van Mulukom, Ambikananda Saraswati, Fraser Watts, M Dunbar, and Miguel Farias. 2022. "Bending and Bonding: A Randomized Controlled Trial on the Socio-Psychobiological Effects of Spiritual versus Secular Yoga Practice on Social Bonding." *Current Psychology* 42 (35): 30970–86.
<https://doi.org/10.1007/s12144-022-04062-2>.
- Collins, Randall. 2004. *Interaction Ritual Chains*. Princeton: Princeton University Press.
- . 2014. "Interaction Ritual Chains and Collective Effervescence." *Collective Emotions*, January, 299–311. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199659180.003.0020>.
- Dein, Simon. 2020. "Transcendence, Religion and Social Bonding." *Archive for the Psychology of Religion*, February, 008467242090501.
<https://doi.org/10.1177/0084672420905018>.
- Dunbar, RIM. 2020. "Religion, the Social Brain and the Mystical Stance." *Archive for the Psychology of Religion* 42 (1): 46–62. <https://doi.org/10.1177/0084672419900547>.
- Durkheim, Émile. 1912. *The Elementary Forms of Religious Life*. Oxford Oxford University Press.

- Ellermann, Caroline R., and Pamela G. Reed. 2001. "Self-Transcendence and Depression in Middle-Age Adults." *Western Journal of Nursing Research* 23 (7): 698–713.
<https://doi.org/10.1177/01939450122045492>.
- Fan, Wei, Zijun Huang, Zengdan Jian, and Yiping Zhong. 2023. "The Effects of Ritual and Self-Control Resources Depletion on Deceptive Behavior: Evidence from Behavioral and ERPs Studies." *Psychophysiology* 60 (4): e14210.
<https://doi.org/10.1111/psyp.14210>.
- Fischer, Ronald. 2021. "Mapping the Scientific Study of Rituals: A Bibliometric Analysis of Research Published 2000–2020." *Religion, Brain & Behavior*, no. 11-4 (October): 1–21. <https://doi.org/10.1080/2153599x.2021.1980425>.
- Fischer, Ronald, Rohan Callander, Paul Reddish, and Joseph Bulbulia. 2013. "How Do Rituals Affect Cooperation? An Experimental Field Study Comparing Nine Ritual Types." *Human Nature (Hawthorne, N.Y.)* 24 (2): 115–25.
<https://doi.org/10.1007/s12110-013-9167-y>.
- Fischer, Ronald, and Janpaphat Kruekaew. 2019. "Synchrony vs. Pain in Males and Females: An Examination of Differential Effects on Social Bonding in a Naturally Occurring Ritual." *Religion, Brain & Behavior* 10 (4): 407–27.
<https://doi.org/10.1080/2153599x.2019.1626271>.
- Furseth, Inger, and Pål Repstad. 2016. *An Introduction to the Sociology of Religion : Classical and Contemporary Perspectives*. Abingdon: Routledge.
- Gelfland, Michelle. 2021. "The Psychological Foundations of Ritual Learning." In *Handbook of Advances in Culture and Psychology*.
- Gordon-Lennox, Jeltje. 2022. *Coping Rituals in Fearful Times : An Unexplored Resource for Healing Trauma*. Cham, Switzerland: Springer.
- Harrison Warren, Tish. 2016. *Liturgy of the Ordinary*. InterVarsity Press.
- Harviainen, J. Tuomas. 2012. "Ritualistic Games, Boundary Control, and Information Uncertainty." *Simulation & Gaming* 43 (4): 506–27.
<https://doi.org/10.1177/1046878111435395>.
- Heinskou, Marie Bruvik, and Lasse Suonperä Liebst. 2016. "On the Elementary Neural Forms of Micro-Interactional Rituals: Integrating Autonomic Nervous System Functioning into Interaction Ritual Theory." *Sociological Forum* 31 (2): 354–76.
<https://doi.org/10.1111/socf.12248>.
- Hinton, Devon E., and Laurence J. Kirmayer. 2016. "The Flexibility Hypothesis of Healing." *Culture, Medicine, and Psychiatry* 41 (1): 3–34.
<https://doi.org/10.1007/s11013-016-9493-8>.
- Hobson, Nicholas M, Jane Risen, and Michael Inzlicht. 2017. "The Psychology of Rituals: An Integrative Review and Process-Based Framework." *SSRN Electronic Journal*.
<https://doi.org/10.2139/ssrn.2944235>.

- Hobson, Nicholas M., Francesca Gino, Michael I. Norton, and Michael Inzlicht. 2017. "When Novel Rituals Lead to Intergroup Bias: Evidence from Economic Games and Neurophysiology." *Psychological Science* 28 (6): 733–50.
<https://doi.org/10.1177/0956797617695099>.
- Hong, Ze. 2022. "Ghosts, Divination, and Magic among the Nuosu: An Ethnographic Examination from Cognitive and Cultural Evolutionary Perspectives." *Human Nature* 33 (4): 349–79. <https://doi.org/10.1007/s12110-022-09438-8>.
- Hoven, Matt. 2017. "Re-Characterizing Confidence because of Religious and Personal Rituals in Sport: Findings from a Qualitative Study of 15 Year Old Student-Athletes." *Sport in Society* 22 (2): 296–310.
<https://doi.org/10.1080/17430437.2017.1360582>.
- Innis, Robert E. 2021. "On/at the Edges of Liminality: Analytical Extensions Betwixt and between Thresholds." *Theory and History in the Human and Social Sciences*, January, 59–70. https://doi.org/10.1007/978-3-030-83171-4_3.
- Jackson, Joshua Conrad, Jonathan Jong, David Bilkey, Harvey Whitehouse, Stefanie Zollmann, Craig McNaughton, and Jamin Halberstadt. 2018. "Synchrony and Physiological Arousal Increase Cohesion and Cooperation in Large Naturalistic Groups." *Scientific Reports* 8 (1). <https://doi.org/10.1038/s41598-017-18023-4>.
- Johnson, Kathryn A., Andrew E. White, Brenna M. Boyd, and Adam B. Cohen. 2011. "Matzah, Meat, Milk, and Mana." *Journal of Cross-Cultural Psychology* 42 (8): 1421–36. <https://doi.org/10.1177/0022022111412528>.
- Jones, James W. 2020. "How Ritual Might Create Religion: A Neuropsychological Exploration." *Archive for the Psychology of Religion* 42 (1): 29–45.
<https://doi.org/10.1177/0084672420903112>.
- Jongsma-Tieleman, Nel. 2002. *Rituelen*. Kampen: Kok.
- Kapitány, Rohan, Christopher Kavanagh, Michael D. Buhrmester, Martha Newson, and Harvey Whitehouse. 2019. "Ritual, Identity Fusion, and the Inauguration of President Trump: A Pseudo-Experiment of Ritual Modes Theory." *Self and Identity*, February, 1–31. <https://doi.org/10.1080/15298868.2019.1578686>.
- Kapitány, Rohan, and Mark Nielsen. 2015. "Adopting the Ritual Stance: The Role of Opacity and Context in Ritual and Everyday Actions." *Cognition* 145 (December): 13–29.
<https://doi.org/10.1016/j.cognition.2015.08.002>.
- . 2019. "Ritualized Objects: How We Perceive and Respond to Causally Opaque and Goal Demoted Action." *Journal of Cognition and Culture* 19 (1-2): 170–94.
<https://doi.org/10.1163/15685373-12340053>.
- Karl, Johannes Alfons, and Ronald Fischer. 2018. "Rituals, Repetitiveness and Cognitive Load." *Human Nature* 29 (4): 418–41. <https://doi.org/10.1007/s12110-018-9325-3>.

- Kavanagh, Christopher M., Jonathan Jong, Ryan McKay, and Harvey Whitehouse. 2018. "Positive Experiences of High Arousal Martial Arts Rituals Are Linked to Identity Fusion and Costly Pro-Group Actions." *European Journal of Social Psychology* 49 (3): 461–81. <https://doi.org/10.1002/ejsp.2514>.
- Keltner, Dacher, and Jonathan Haidt. 2003. "Approaching Awe, a Moral, Spiritual, and Aesthetic Emotion." *Cognition and Emotion* 17 (2): 297–314. <https://doi.org/10.1080/026999303022297>.
- Kim, Tami, Ovul Sezer, Juliana Schroeder, Jane Risen, Francesca Gino, and Michael I. Norton. 2021. "Work Group Rituals Enhance the Meaning of Work." *Organizational Behavior and Human Decision Processes* 165 (July): 197–212. <https://doi.org/10.1016/j.obhdp.2021.05.005>.
- Klement, Kathryn R., Ellen M. Lee, James K. Ambler, Sarah A. Hanson, Evelyn Comber, David Wietting, Michael F. Wagner, et al. 2016. "Extreme Rituals in a BDSM Context: The Physiological and Psychological Effects of the 'Dance of Souls.'" *Culture, Health & Sexuality* 19 (4): 453–69. <https://doi.org/10.1080/13691058.2016.1234648>.
- Krottnerus, David. 2014. "Religion, Ritual, and Collective Emotion." *Oxford University Press EBooks*, January, 312–25. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199659180.003.0021>.
- Krottnerus, David . 2010. "Collective Events, Rituals, and Emotions ." In *Advances in Group Processes*. Bingley: Emerald Group Publishing Limited.
- Legare, Christine. 2016. "The Evolution and Ontogeny of Ritual." In *The Handbook of Evolutionary Psychology: Integrations., Vol. 2*. Hoboken, New Jersey Wiley.
- Levinas, Emmanuel. 1987. *De Totaliteit En Het Oneindige*. Baarn: Ambo.
- Liu, Yue, and Lin Tao. 2019. "Rituals and Solidarity: The Effects of Synchrony and Complementarity on Cooperation." *Advances in Group Processes*, September, 95–115. <https://doi.org/10.1108/s0882-614520190000036008>.
- Lobato, Roberto M., and Mario Sainz. 2019. "On the Way to Fusion through the Pilgrims' Route: Factors That Maintain Identity Fusion in Collective Rituals." *Group Processes & Intergroup Relations* 23 (4): 502–18. <https://doi.org/10.1177/1368430219849690>.
- . 2021. "Collective Rituals in Times of the COVID-19 Quarantine: The Relationship between Collective Applause and Identity Fusion." *Studia Psychologica* 63 (3): 279–90. <https://doi.org/10.31577/sp.2021.03.827>.
- Mathijssen, Brenda. 2023. "Ritual Worlding. Exploring the Self-And-World-Making Efficacy of Rituals." *Yearbook for Ritual and Liturgical Studies* 39 (December): 20–44. <https://doi.org/10.21827/yrls.39.20-44>.
- McClymond, Kathryn T. 2016. *Ritual Gone Wrong*. Oxford University Press.

- Meng, Lu, Yijun Zhao, Yushi Jiang, Yongyue Bie, and Jingpeng Li. 2022. "Understanding Interaction Rituals: The Impact of Interaction Ritual Chains of the Live Broadcast on People's Wellbeing." *Frontiers in Psychology* 13 (October).
<https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.1041059>.
- Menken-Bekius, C.J. 2001. *Werken Met Rituelen in Het Pastoraat*. Kampen: Kok.
- Mitkidis, Panagiotis, Pierre Lienard, Kristoffer L. Nielbo, and Jesper Sørensen. 2014. "Does Goal-Demotion Enhance Cooperation?" *Journal of Cognition and Culture* 14 (3-4): 263–72. <https://doi.org/10.1163/15685373-12342124>.
- Mogan, Reneeta, Joseph Bulbulia, and Ronald Fischer. 2019. "Joint Action Enhances Cohesion and Positive Affect, but Suppresses Aspects of Creativity When Combined with Shared Goals." *Frontiers in Psychology* 9 (January).
<https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.02790>.
- Ogden, Thomas H. 1992. *The Matrix of the Mind : Object Relations and the Psychoanalytic Dialogue*. London: Maresfield Library.
- OpenAI. 2023. "ChatGPT." Chat.openai.com. OpenAI. 2023. <https://chat.openai.com/>.
- Pizarro, José J., Larraitz N. Zumeta, Pierre Bouchat, Anna Włodarczyk, Bernard Rimé, Nekane Basabe, Alberto Amutio, and Darío Páez. 2022. "Emotional Processes, Collective Behavior, and Social Movements: A Meta-Analytic Review of Collective Effervescence Outcomes during Collective Gatherings and Demonstrations." *Frontiers in Psychology* 13 (August): 974683.
<https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.974683>.
- Post, Paul. 2021. *Rituelen*. Almere: Parthenon.
- Quartier, Thomas. 2009. "Rituelle Pendelbewegungen. Neue Trauerriuale Im Niederländischen Kontext." *Yearbook for Ritual and Liturgical Studies / Jaarboek Voor Liturgie-Onderzoek* 25 (December): 185–205.
- Rappaport, Roy A. 1999. *Ritual and Religion in the Making of Humanity*. Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Reber, Rolf, and Ara Norenzayan. 2018. "Shared Fluency Theory of Social Cohesiveness: How the Metacognitive Feeling of Processing Fluency Contributes to Group Processes.," January.
- Reddish, Paul, Eddie M. W. Tong, Jonathan Jong, Jonathan A. Lanman, and Harvey Whitehouse. 2016. "Collective Synchrony Increases Prosociality towards Non-Performers and Outgroup Members." *British Journal of Social Psychology* 55 (4): 722–38. <https://doi.org/10.1111/bjso.12165>.
- Rossano, Matt J. 2020. "Ritual as Resource Management." *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences* 375 (1805): 20190429.
<https://doi.org/10.1098/rstb.2019.0429>.

- Rufi, Sergi, Anna Wlodarczyk, Darío Páez, and Federico Javaloy. 2015. "Flow and Emotional Experience in Spirituality." *Journal of Humanistic Psychology* 56 (4): 373–93. <https://doi.org/10.1177/0022167815571597>.
- Salmela, Mikko. 2014. "The Functions of Collective Emotions in Social Groups." In *Institutions, Emotions, and Group Agents : Contributions to Social Ontology*, edited by Anita Konzelmann Ziv and Hans Bernard Schmid. Dordrecht: Springer.
- Sax, William, Johannes Quack, and Jan Weinhold. 2010. *The Problem of Ritual Efficacy*. Oxford University Press.
- Smith, Aaron C. T., and Bob Stewart. 2020. "Organizational Rituals: Features, Functions and Mechanisms." *International Journal of Management Reviews* 13 (2): 113–33. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2370.2010.00288.x>.
- Stein, Daniel H, Nicholas M Hobson, and Juliana Schroeder. 2021. "A Sacred Commitment: How Rituals Promote Group Survival." *Current Opinion in Psychology* 40 (August): 114–20. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2020.09.005>.
- Stein, Daniel H., Juliana Schroeder, Nicholas M. Hobson, Francesca Gino, and Michael I. Norton. 2021. "When Alterations Are Violations: Moral Outrage and Punishment in Response to (Even Minor) Alterations to Rituals." *Journal of Personality and Social Psychology*, January. <https://doi.org/10.1037/pspi0000352>.
- Tian, Allen Ding, Juliana Schroeder, Gerald Häubl, Jane L. Risen, Michael I. Norton, and Francesca Gino. 2018. "Enacting Rituals to Improve Self-Control." *Journal of Personality and Social Psychology* 114 (6): 851–76. <https://doi.org/10.1037/pspa0000113>.
- Turner, Léon. 2021. "SYNCHRONOUS RITUALS and SOCIAL BONDING: REVITALIZING CONCEPTIONS of INDIVIDUAL PERSONHOOD in the EVOLUTION of RELIGION." *Zygon®*, July. <https://doi.org/10.1111/zygo.12724>.
- Turner, Victor. 1967. *The Forest of Symbols : Aspects of Ndembu Ritual*. Ithaca, Ny Cornell Univ. Press [Ca.
- Watson-Jones, Rachel E., and Cristine H. Legare. 2016. "The Social Functions of Group Rituals." *Current Directions in Psychological Science* 25 (1): 42–46. <https://doi.org/10.1177/0963721415618486>.
- Watson-Jones, Rachel E, Nicole J Wen, and Cristine H Legare. 2021. "The Psychological Foundations of Ritual Learning." *Oxford University Press EBooks*, March, 163–94. <https://doi.org/10.1093/oso/9780190079741.003.0004>.
- Wen, Nicole J., Patricia A. Herrmann, and Cristine H. Legare. 2016. "Ritual Increases Children's Affiliation with In-Group Members." *Evolution and Human Behavior* 37 (1): 54–60. <https://doi.org/10.1016/j.evolhumbehav.2015.08.002>.
- Whitehouse, Harvey. 2004. *Modes of Religiosity : A Cognitive Theory of Religious Transmission*. Walnut Creek (California): Altamira.

- Whitehouse, Harvey. 2018. "Dying for the Group: Towards a General Theory of Extreme Self-Sacrifice." *Behavioral and Brain Sciences* 41.
<https://doi.org/10.1017/s0140525x18000249>.
- . 2021. *The Ritual Animal*. Oxford University Press.
- Whitehouse, Harvey, and Jonathan A. Lanman. 2014. "The Ties That Bind Us." *Current Anthropology* 55 (6): 674–95. <https://doi.org/10.1086/678698>.
- Whitehouse, Harvey, and Brian McQuinn. 2013. *Divergent Modes of Religiosity and Armed Struggle*. Edited by Michael Jerryson, Mark Juergensmeyer, and Margo Kitts. *Oxford Handbooks Online*. Oxford University Press.
<https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199759996.013.0039>.
- Wlodarczyk, Anna, Nekane Basabe, Darío Páez, Alberto Amutio, Felipe E. García, Carlos Reyes, and Loreto Villagrán. 2016. "Positive Effects of Communal Coping in the Aftermath of a Collective Trauma: The Case of the 2010 Chilean Earthquake." *European Journal of Education and Psychology* 9 (1): 9–19.
<https://doi.org/10.1016/j.ejeps.2015.08.001>.
- Wlodarczyk, Anna, Larraitz Zumeta, Nekane Basabe, Bernard Rimé, and Dario Páez. 2021. "Religious and Secular Collective Gatherings, Perceived Emotional Synchrony and Self-Transcendent Emotions: Two Longitudinal Studies." *Current Psychology*, May.
<https://doi.org/10.1007/s12144-021-01826-0>.
- Wlodarczyk, Anna, Larraitz Zumeta, José Joaquín Pizarro, Pierre Bouchat, Fuad Hatibovic, Nekane Basabe, and Bernard Rimé. 2020. "Perceived Emotional Synchrony in Collective Gatherings: Validation of a Short Scale and Proposition of an Integrative Measure." *Frontiers in Psychology* 11 (July).
<https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.01721>.
- Wojtkowiak, Joanna. 2018. "Towards a Psychology of Ritual: A Theoretical Framework of Ritual Transformation in a Globalising World." *Culture & Psychology* 24 (4): 460–76.
<https://doi.org/10.1177/1354067x18763797>.
- Womack, Mari. 2005. *Symbols and Meaning : A Concise Introduction*. Walnut Creek (California): Altamira.
- Xygalatas, Dimitris, Sammyh Khan, Martin Lang, Radek Kundt, Eva Kundtová-Klocová, Jan Krátký, and John Shaver. 2019. "Effects of Extreme Ritual Practices on Psychophysiological Well-Being." *Current Anthropology* 60 (5): 699–707.
<https://doi.org/10.1086/705665>.
- Xygalatas, Dimitris, Panagiotis Mitkidis, Ronald Fischer, Paul Reddish, Joshua Skewes, Armin W. Geertz, Andreas Roepstorff, and Joseph Bulbulia. 2013. "Extreme Rituals Promote Prosociality." *Psychological Science* 24 (8): 1602–5.
<https://doi.org/10.1177/0956797612472910>.

Zumeta, Larraitz, Nekane Basabe, Anna Wlodarczyk, Magda Bobowik, and Darío Paez. 2016.
“Flujo Compartido Y Reuniones Colectivas Positivas.” *Anales de Psicología* 32 (3):
717. <https://doi.org/10.6018/analesps.32.3.261651>.

Bijlage 1 – lijst met resultaten

nr	Auteur	Titel	Ultrakorte conclusie	onderzoekspulatie	Publicatie datum	Vorm van onderzoek land van onderzoek	Onderzoeksveld
		<i>Grijs verwijst naar theoretische onderzoeken</i>			<i>Oranje verwijst naar onderzoeken naar bestaande rituelen</i>		<i>Groen verwijst naar onderzoeken dmv laboratorium experimenten</i>
1	Armand, Fabio	Ontological Transformations in Hindu Tantric Ritualisms of Kathmandu Valley: A Neurocognitive Perspective about Self and Bodies	Synchronisatie → zelfoverstijging		01-01-20	Theorievorming Bestaand ritueel Nepal	neurocognitieve antropologie
3	Atkinson, Quintin☆ Whitehouse Harvey	The cultural morphospace of ritual form☆Examining modes of religiosity cross-culturally	Emotie → zelfoverstijging → sociale binding		09-09-10	Meta data-analyse van 654 rituelen uit 74 landen. Auteurs uit VK	Evolutionaire antropologie
4	Bravo, Diego	The effects of the 2016 Copa América Centenario victory on social trust, self-transcendent aspirations and evaluated subjective well-being: (...)	Emotie + Synchronisatie → sociale binding	T1 648 dln T2 409 dln	29-09-20	Kwantitatief onderzoek Questionnaires Bestaand ritueel Chili	Sociale psychologie
5	Bulbulia, Joseph	Images from a jointly-arousing collective ritual reveal affective polarization	Empathie ≠> sociale binding	42 actors 9 raters	24-12-23	Spanje Kwalitatief onderzoek Bestaand ritueel	Psychologie
6	Charles, Sarah Jane	Bending and bonding: A randomized controlled trial on the socio-psychobiological effects of spiritual versus secular yoga practice on social bonding	* Synchronisatie → sociale binding *Zelfoverstijging → sociale binding *Endorfinen/opioiden → sociale binding	40 dln	14-12-22	Bestaand ritueel Longitudinaal Questionnaires VK	Sociologie Religiepsychologie
8	Collins, Randall	Interaction ritual chains and collective effervescence	Gedeelde emotie + focus → zelfoverstijging → sociale binding		01-01-14	Theorievorming US	Sociale psychologie Ontwikkelingspsychologie
9	Dein, Simon	Transcendence, religion and social bonding	Verwondering → zelfoverstijging Zelfoverstijging → sociale binding → altruïsme		01-03-20	Theorievorming Auteur uit VK	Religiepsychologie
10	Fan, Wei	The effects of ritual and self-control resources depletion on deceptive behavior: Evidence from behavioral and erps studies	<u>R (=ritueel handelen)</u> → spreken waarden aan → zelfcontrole	Experiment 1 – 144 2 – 102 3 – 32 dln	08-11-22	Laboratorium experiment China	Neurofysiologie

11	Fischer, Ronald	How Do Rituals Affect Cooperation? An Experimental Field Study Comparing Nine Ritual Types	Synchronisatie → zelfoverstijging → gedeelde waarden → altruïsme	113 dln uit 9 community 9 rituals	01-06-13	Bestaand ritueel New Zealand (73% niet-oorspronkelijke bewoners)	Sociale psychologie
12	Fischer, Ronald NB!	Synchrony vs Pain in males and females: An examination of differential effects on social bonding in a naturally occurring ritual	Emotie > Synchronisatie → sociale binding	127 dln	01-11-20	Bestaand ritueel Thailand	Sociale psychologie
13	Gelfand, Michelle	Handbook of advances in culture and psychology – H4 - The Psychological Foundations of Ritual Learning	Causal opacity van Я → imitatie → sociale binding	29 dln 4-5jr 48 dln 3-6jr	01-01-21	Laboratorium Auteur uit VS	Ontwikkelingspsychologie
14	Gordon-Lennox, Jeltje	Coping rituals in fearful times: an unexplored resource for healing trauma	Via <u>embodiment</u> kan emotie het lijf verlaten. Emotie → zelfoverstijging → sociale binding	Я Embodiment en polyvalente theory	01-01-22	Theorievorming Zwitserland	Psychotherapeut
15	Harviainen, Tuomas	Ritualistic games, boundary control, and information uncertainty	Causal opacity → focus		01-08-12	Theorievorming Finland	Interactieve media
16	Heinskou, Marie	On the Elementary Neural Forms of Micro-Interactional Rituals: Integrating Autonomic Nervous System Functioning Into Interaction Ritual Theory	Nervus vagus → gedeelde emotie + focus → emotionele besmetting → sociale binding		01-06-16	Theorievorming Denemarken	Sociologie
17	Hinton, Devon	The Flexibility Hypothesis of Healing	Symbolen → liminaliteit		01-03-17	Theorievorming VS	Psychiater
18	Hobson, Nicholas	The psychology of rituals: An integrative review and process-based framework	Я → – reguleert emoties – ondersteunt doelgerichtheid – levert sociale binding		01-08-18	Theorievorming Canada	Psychologie
19	Hobson, Nicholas	When Novel Rituals Lead to Intergroup Bias: Evidence From Economic Games and Neurophysiology	Conclusie: geen conclusie ivm slecht ontwerp	Experiment 100 dln 4 tests psychologiestudenten	01-06-17	Laboratorium Canada	Psychologie
20	Hong, Ze	Ghosts, divination, and magic among the Nuosu:	Geloof in magie van Я → placebo effect	159 dln China	01-12-22	Questionnaires Bestaand ritueel China	sociologie evolutionistische biologie
21	Hoven, Matt	Re-characterizing confidence because of religious and personal rituals in sport: findings	Geloof in magie van Я → placebo effect	Codering van interviews	01-02-19	Kwalitatief onderzoek Canada	Sportpsychologie

		from a qualitative study of 15 year old student-athletes		15 stuks			
22	Innis, Robert	On/at the edges of liminality: Analytical extensions betwixt and between thresholds	Symbolen → liminaliteit		01-01-21	Theorievorming VS	Filosofie
23	Jackson, Joshua	Synchrony and Physiological Arousal Increase Cohesion and Cooperation in Large Naturalistic Groups	Emotie > synchronisatie → sociale binding → altruïsme	172 dln 4 experiment	09-01-18	Laboratorium New Zealand	Sociale psychologie
24	Johnson, Kathryn	Matzah, Meat, Milk, and Mana: Psychological Influences on Religio-Cultural Food Practices	Signaal van Я → definiëren van groepsgrenzen Signaal van Я → definiëren van waarden	Gedeelde waarden → sociale binding	01-11-11	Theorievorming VS	Sociologie
25	Jones, James	How ritual might create religion: A neuropsychological exploration	synchronisatie → endorfinen → sociale binding Via de <u>embodiment</u> van Я kunnen liminale processen op gang komen.		01-03-20	Theorievorming VS	Neuropsychologie
26	Kapitány, Rohan	Adopting the ritual stance: The role of opacity and context in ritual and everyday actions	Causal opacity is wezenlijk van Я Causal opacity begrijpen we als andere sociale acties	3 exp. 101 studenten 373 dln via mTurk 80% native English speakers	01-12-15	Laboratorium Geen land van onderzoek bekend Auteur uit Australië	Psychologie
27	Kapitány, Rohan	Ritualized Objects: How We Perceive and Respond to Causally Opaque and Goal Demoted Action	Causal opacity + goal demotion zijn wezenlijk van Я. Я ≠> symbolische betekenis van objecten.	101 dln 2 exp. 4 grp Studenten 77% native English speakers	01-05-19	Laboratorium	Psychologie
28	Kapitany, Rohan	Ritual, identity fusion, and the inauguration of president Trump: a pseudo-experiment of ritualmodes theory	Emotie → sociale binding. Emotie → reflectie Reflectie ≠ fusion	T1 1619 dln T2 1330 dln T3 1096 dln 928 dln	01-04-20	Questionnaires Longitudinal Bestaand ritueel VS	Psychologie
29	Karl, Johannes	Rituals, Repetitiveness and Cognitive Load: A	synchronisatie > cognitive	180 dln exp	01-12-18	Laboratorium New Zealand	Filosofie

		Competitive Test of Ritual Benefits for Stress	load → anxiolytic effect van Я	studen ten			
30	Kavanagh, Christopher	Positive experiences of high arousal martial arts rituals are linked to identity fusion and costly pro-group actions	emotie → fusion → altruïsme	605 dln	01-04-19	Bestaand ritueel Questionnaires VS	Evolutionaire antropologie
31	Kim, Tami	Work group rituals enhance the meaning of work	Я → gevoel van betekenisvolhei d. Я → verbeterde groepsprestatie s	39 dln Explora tory study studie 1 366 dln Studie 2 118	01-07-21	Laboratorium VS	Consumentenpsych ologie
32	Klement, Kathryn	Extreme rituals in a BDSM context: the physiological and psychological effects of the "Dance of Souls"	Zelfoverstijging → sociale binding Emotie → sociale binding Zelfoverstijging → Anxiolytisch vermogen van Я	67 dln (van 160 die ritueel deden)	01-01-17	Bestaand ritueel Objectieve metingen questionnaires VS	Sociale psychologie
33	Knottnerus, David	Religion, ritual, and collective emotion	Я draait om interactie en betrokkenheid op de uitvoering Я → emotie → sociale binding + synchronie		01-01-14	Theorievorming VS	Sociologie
34	Legare, Christine	The evolution and ontogeny of ritual	Imitatie → sociale binding → altruïsme		01-01-16	Theorievorming VS	Evolutionaire psychologie
35	Lobato, Roberto	Collective Rituals in Times of the COVID-19 Quarantine: The Relationship between Collective Applause and Identity Fusion	Causal opacity + contact → sociale binding	568 dln	01-01-21	Questionnaires Bestaand ritueel Spanje	Psychologie
36	Lobato, Roberto	On the way to fusion through the pilgrims' route: Factors that maintain identity fusion in collective rituals	Causal opacity + contact → sociale binding	670 dln start 199 2e wave	01-06-20	Bestaand ritueel Questionnaires Spanje (Europa)	Psychologie
37	Meng, Lu	Understanding interaction rituals: The impact of interaction ritual chains of the live broadcast on people's wellbeing	Emotie → meaning transfer → welzijn	55 dln	27-10-22	Kwalitatief onderzoek Bestaand ritueel China	Consumentenpsych ologie
38	Mogan, Reneeta	Joint Action Enhances Cohesion and Positive Affect, but Suppresses Aspects of Creativity When Combined With Shared Goals	synchronisatie → sociale binding synchronisatie ≠ => convergentie	138 dln studen ten	15-01-19	Laboratorium New Zealand	Psychologie

40	Pizarro, José	Emotional processes, collective behavior, and social movements: A meta-analytic review of collective effervescence outcomes during collective gatherings and demonstrations	Emotie → gedeelde waarden → zelfoverstijging	>182.000 dln	31-08-22	Meta data-analyse Auteur uit Spanje	Psychologie
41	Reber, Rolf	Shared fluency theory of social cohesiveness: How the metacognitive feeling of processing fluency contributes to group processes	Interactie ← shared fluency → sociale binding		01-01-18	Theorievorming Noorwegen	Psychologie
42	Reddish, Paul	Collective synchrony increases prosociality towards non-performers and outgroup members	synchronie → altruïsme	148 dln studenten	01-12-16	Questionnaires Laboratorium Singapore	Psychologie
44	Rossano, Matt	Ritual as resource management	Я → sociale binding → gedeelde waarden → altruïsme		17-08-20	Theorievorming VS	Evolutionaire psychologie
45	Rufi, Sergi	Flow and emotional experience in spirituality: Differences in interactive and coactive collective rituals	Zelfoverstijging + sociale binding → transformatie	144 dln 57 mis bezoekers 50 Zen bezoekers 37 control	01-07-16	Bestaand ritueel Spanje	Psychologie
46	Salmela, Mikko	The functions of collective emotions in social groups	Emotie → sociale binding	Groeps identiteit → zelfoverstijging	01-01-14	Theorievorming Finland	Filosofie
47	Smith, Aaron	Organizational rituals: Features, functions and mechanisms	Я → focus → gedeelde waarden emotie → sociale binding → gedeelde waarden		01-06-11	Theorievorming Australië	Organisatiepsychologie
48	Song, Wei	AFGEWEZEN					
49	Stein, Daniel	A sacred commitment: How rituals promote group survival	externe signaalfunctie Я → toewijding <u>interne toewijding</u> → Я → gedeelde waarden Я → wens tot lidzijn Я → welzijn vd groep	Verwijst naar eerder eigen onderzoek	01-08-21	Theorievorming VS	Organisatiemanagement
50	Tian, Allen	Enacting rituals to improve self-control	Я > mindfulness → gevoelens van zelfdiscipline	1 veld exp 93 dl	01-06-18	Bestaand ritueel Laboratorium VS	Consumentenpsychologie

			→ zelfbeheersing	2 198 dln 3a 80 dln 3b 170 dln 4 115 5 401 dln En 105 pretest vrouwen			
51	Turner, Léon	SYNCHRONOUS RITUALS AND SOCIAL BONDING: REVITALIZING CONCEPTIONS OF INDIVIDUAL PERSONHOOD IN THE EVOLUTION OF RELIGION	synchronisatie → endorfinen → sociale binding		01-12-21	Theorievorming VK	religiepsychologie
52	Watson-Jones, Rachel	The social functions of group rituals	signaalfunctie Я → lidmaatschap signaalfunctie Я → toewijding aan groep Я → altruïsme Я → sociale binding		01-02-16	Theorievorming VS	Ontwikkelingspsychologie
53	Watson-Jones, Rachel	The psychological foundations of ritual learning	Я → inclusie Я → toewijding Я → sociale binding	176 dln lab 3-6 jr	01-01-21	Laboratorium VS	Ontwikkelingspsychologie
54	Wen, Nicole	Ritual increases children's affiliation with in-group members	Я → in-group binding vanaf kinds af aan. Я > groepslidmaatschap → sociale binding	71 dln 4 -11 jr	01-01-16	Laboratorium VS	Psychologie
55	Whitehouse, Harvey	Dying for the group: Towards a general theory of extreme self-sacrifice	Emotie + causal opacity → identiteits-transformatie → shared group essence → local fusion → altruïsme		07-02-18	Theorievorming VK	Antropologie
56	Whitehouse, Harvey	The ties that bind us: Ritual, fusion, and identification	Emotie + causal opacity → identiteits-transformatie → shared group essence → local fusion → altruïsme		01-12-14	Theorievorming VK	Antropologie
57	Whitehouse, Harvey	Divergent modes of religiosity and armed struggle	shared group essence → local fusion → altruïsme		01-01-13	Casestudy VK	Antropologie

58	Włodarczyk Anna 	Religious and secular collective gatherings, perceived emotional synchrony and self-transcendent emotions: two longitudinal studies	synchronisatie + emotie → zelfoverstijging + sociale binding Collectief Я → wereldbeeld → transformatie	Exp1 : 110 dln Exp 2 : 550 dln	01-02-23	Bestaand ritueel Questionnaires Longitudinal study Spanje	Sociale Psychologie
59	Włodarczyk Anna	Positive effects of communal coping in the aftermath of a collective trauma: The case of the 2010 Chilean earthquake	Spiritueel = niet-spiritueel Я → → Steun Coping emoties Sociale binding	517 dln Vrijwilligers uit regio	01-06-16	Questionnaires Bestaand ritueel Chili	Sociale Psychologie
60	Włodarczyk Anna	Perceived emotional synchrony in collective gatherings: Validation of a short scale and proposition of an integrative measure	Emotie + synchronisatie + zelfoverstijging → sociale binding → welzijn	Study 1: 550 dln Study 2.1: 65 dln Study 2.2: 120 dln	31-07-20	Bestaand ritueel Spanje	Sociale Psychologie
61	Wojtkowiak, Joanna	Towards a psychology of ritual: A theoretical framework of ritual transformation in a globalising world	Conditioes van rituelen Aesthetic distance Gestructureerde uitvoering Sociale samenwerking Psych processen : Emotie Focus en zingeving synchronisatie en sociale binding		01-12-18	Theorievorming Nederland	Culturele psychol
62	Xygalatas, Dimitris	Effects of Extreme Ritual Practices on Psychophysiological Well-Being	Collectieve Я → endorfinen = bottom-up proces → emotieregulatie Я → spreekt gedeelde waarden aan → placebo → anxiolytisch = top-down proces	37 dln	01-10-19	Bestaand ritueel Zuid-India	antropologie
63	Xygalatas, Dimitris	Extreme rituals promote prosociality	Emotie → altruïsme	86 dln	01-08-13	Bestaand ritueel Zuid-India	antropologie
64	Zumeta, Larraitz	Shared flow and positive collective gatherings	Emotie → focus → altruïsme (coöperatie)	550 dln	01-10-16	Bestaand ritueel Longitudinal Spanje	Sociale psychologie

65	Baimel, Adam	Enhancing ' theory of mind ' through behavioral synchrony	synchronisatie → zelfoverstijging → altruïsme		23-06-15	Theorievorming Auteur Canada	Sociale psychologie
66	Mitgidis, Panagiotis	Does goal-demotion enhance cooperation?	Goal demotion leidt, méér dan goal transparancy tot cooperatie. Maar goal demotion alleen is niet voldoende .	48 dln studenten	01-01-14	Laboratorium Denemarken	Consumentenpsychologie
67	Liu, Yue	Rituals and solidarity: The effects of synchrony and complementarity on cooperation	synchronisatie → imitatie → sociale binding Complementairheid → sociale binding → altruïsme	112 dln studenten	01-01-19	Laboratorium China	Sociologie
68	Mathijssen, Brenda	Ritual worlding: Exploring the self-and-world-making efficacy of rituals	Я → ruimte voor ambiguïteit en liminaliteit		01-09-23	Theorievorming Nederland	Religiepsychologie